

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Petra Ševčíková

Zhao Ziyang a reformní hnutí v ČLR v 80. letech 20. století

Zhao Ziyang and the reform movement in the PRC in 1980s

Praha, 2016

vedoucí práce: Mgr. Ondřej Klimeš, Ph.D.

Chtěla bych na tomto místě poděkovat Mgr. Ondřeji Klimešovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné připomínky při psaní této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že tato práce nebyla v rámci vysokoškolského studia využita k získání jiného titulu.

V Praze dne 26. dubna 2016

.....

Petra Ševčíková

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá životem, myšlenkami a aktivitami Zhao Ziyanga, který působil jako předseda vlády Čínské lidové republiky a více se pak zaměřuje na období let 1987 až 1989, kdy byl Zhao Ziyang generálním tajemníkem Komunistické strany Číny. První část práce představuje tři nejdůležitější osobnosti tehdejšího dění – Zhao Ziyanga, předsedu Ústřední vojenské komise Deng Xiaopinga a Hu Yaobanga, bývalého předsedu Ústředního výboru Komunistické strany Číny, jehož smrt vyvolala protesty a nepokoje, které se odehrály na Náměstí nebeského klidu v červnu 1989. Další část práce popisuje působení Zhao Ziyanga ve dvou nejdůležitějších oblastech – ekonomické a politické a představuje Zhao Ziyangovy nejdůležitější myšlenky týkající se reformem v ČLR.

Klíčová slova: Komunistická strana Číny 中国共产党, Zhao Ziyang 赵紫阳, protesty na Náměstí nebeského klidu 1989 八九民运, reformy 改革

Thesis abstract

This bachelor thesis focuses on the life, ideas and activities of Zhao Ziyang, who was the Premier of the People's Republic of China and describes in detail the period of 1987–1989, when Zhao Ziyang worked as the General Secretary of the Communist Party of China. The first part of this thesis introduces three of the most important persons from those times – Zhao Ziyang, Deng Xiaoping, Chairman of the Central Military Commission, and Hu Yaobang, General Secretary of the Communist Party of China, whose death caused all the riot and protests that happened in Tiananmen square in June 1989. The next part of the thesis illustrates two main fields of interest of Zhao Ziyang – the economical field as well as the political field and offers also his most important ideas concerning the reforms in PRC.

Keywords: Communist Party of China 中国共产党, Zhao Ziyang 赵紫阳, Tiananmen Square protests of 1989 八九民运, reforms 改革

Obsah

Úvod.....	8
Prameny a literatura	9
1. Nejdůležitější osobnosti.....	12
1.1 Zhao Ziyang	12
1.1.1 O knize 赵紫阳: 改革历程.....	14
1.2 Deng Xiaoping	16
1.3 Hu Yaobang	20
2. Ekonomická situace v ČLR.....	22
2.1 Zvláštní ekonomické zóny	33
3. Politika a reformy – uvedení	36
3.1 1987.....	37
3.2 Zhao Ziyangova vize čínské politiky	38
3.2.1 Stranický systém.....	39
3.2.2 Přejchod k demokracii	39
3.2.3 Oddělení strany a vlády	41
3.2.4 Volby	42
3.2.5 Dialogy	43
3.2.6 Spolupráce s dalšími politickými stranami.....	44
3.2.7 Svoboda tisku	44
3.2.8 Kádrový systém	45
3.3 Kampaně	46
3.4 Hu Qiaomu a Deng Liqun	49
3.5 Postoje a názory Deng Xiaopinga	50
3.6 13. sjezd a Zhao Ziyangova Politická zpráva.....	51
3.7 Změny ve straně	52
3.8 Vývoj reformem	54
3.9 SEZ a politika reformem a otevření	56
3.10 1988.....	58

4. Události na náměstí Nebeského klidu 1989	60
5. Vývoj po masakru na náměstí Nebeského klidu	63
5.1 Srovnání působení Deng Xiaopinga a Xi Jinpinga	63
Závěr	65
Bibliografie	70
Prameny.....	70
Literatura	70

Úvod

K nejdůležitějším momentům dějin moderní Čínské lidové republiky (*Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Zhǔxí 中华人民共和国主席*)¹ patří události, které vyvrcholily v roce 1989 masakrem na pekingském náměstí Nebeského klidu (*Tiān'ānmén guǎngchǎng 天安门广场*). Na stranu studentů, kteří volali po zlepšení svých životních podmínek, potrestání korupce (*tānwū 贪污*) a větší liberalizaci ČLR, se přidal i Zhao Ziyang (*Zhào Zǐyáng 赵紫阳*) – v té době ještě generální tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Číny (*Zhōngguó gòngchǎndǎng zhōngyāng wěiyuánhùi zǒngshūjì 中国共产党中央委员会总书记*). Do vydání paměti Zhao Ziyanga, které nám zprostředkovávají jeho vlastní interpretaci událostí a popisují fungování Komunistické strany Číny (*Zhōngguó gòngchǎndǎng 中国共产党*)², bylo složité najít informace, které by se týkaly jeho působení. V roce 2015 uplynulo deset let od jeho smrti a dokonce až dodnes patří Zhao Ziyang pro své názory k zakázaným tématům v ČLR a pro spoustu lidí, nejen v jeho vlastní zemi, zůstává jeho jméno zcela neznámé. Práce by tak měla sloužit jako odrazový můstek všem, kteří by se chtěli dozvědět o Zhao Ziyangovi něco bližšího.

Téma studentských demonstrací bylo na západě již mnohokrát zpracováno a je relativně snadné si k tomuto dohledat informace ať už v literatuře či na internetu. To samé ale neplatí o Zhao Ziyangovi. V českém jazyce neexistuje jediná práce, která by se zabývala jeho osobností. Některé informace o dění v 80. letech můžeme dohledat v řadě *Problémy soudobého vývoje Číny* (ŠÍMA, Jiří a Libuše POLÍVKOVÁ (1990). *Problémy soudobého vývoje Číny*. Praha: Orientální ústav) a v *Dokumentech k vývoji Čínské lidové republiky* (Anon. (1986). *Dokumenty k vývoji Čínské lidové republiky*. Praha: Orientální ústav ČSAV), které jsou však poznamenané dobovým viděním událostí. Až vydání paměti Zhao Ziyanga, popisující události předcházející jaru 1989 očima jedním z protagonistů daných událostí, nám pomáhá zaplnit toto prázdné místo v dějinách ČLR.

Bakalářská práce se bude nejvíce věnovat období od roku 1987 do roku 1989, kdy Zhao Ziyang vykonával funkci generálního tajemníka Ústředního výboru KS Číny. Cílem práce

---

¹ Dále jako ČLR.

² Dále jen KS Číny.

bude popsat aktivity Zhao Ziyanga a podívat se na to, jakou úlohu Zhao Ziyang sehrál v období, které předcházelo masakru na náměstí Nebeského klidu v Pekingu v roce 1989, s větším důrazem právě na období 1987 až 1989. V práci zpracuji pramen – 改革历程 (ZHAO Ziyang 赵紫阳 (2009). „*Gaige licheng* 改革历程 [Reformní procesy].“Xin shiji chuban she 新世纪出版社).

Zvolenou metodou psaní práce je rozbor díla, v tomto případě již zmíněného pramene. Cílem je rozebírané dílo zasadit do kontextu dalších publikací věnovaných tomuto tématu. Aby byla práce průkazná, je jejím zásadním prvkem medailonek autora, který ukazuje, jaké místo pramen zaujímal v jeho životě. Aby pak bylo dílo zasazeno do kontextu doby, ve kterém pramen vznikl, představuji v práci dvě další klíčové osobnosti – Deng Xiaopinga (*Dèng Xiǎopíng* 邓小平) a Hu Yaobanga (*Hú Yàobāng* 胡耀邦). Důležitou součástí práce je rovněž analýza sekundární literatury. Struktura práce je následující: první část práce se zabývá nejdůležitějšími osobnostmi tehdejšího dění – Zhao Ziyangem, Deng Xiaopingem a Hu Yaobangem. V další části práce se pak věnuji ekonomické a politické oblasti – dle působení Zhao Ziyanga. Velký prostor je v práci dáván právě oblasti ekonomické, protože i Zhao Ziyang se této oblasti ve svých pamětech obzvláště pečlivě věnuje a velmi často zmiňuje informace z ekonomiky. Právě díky svému působení v Sichuanu, kde zavedl ekonomické reformy a dokázal jej pozvednout, se totiž Zhao Ziyang dostal na vrcholné pozice KS Číny a mohl tak svůj program zavádět i mimo Sichuan.

Pro přepis čínských názvů a jmen do češtiny používám v práci mezinárodně uznávaný přepis *pinyin*. Znaky uvádím ve zjednodušené formě, jelikož se daná problematika týká pevninské ČLR. Pokud v českém jazyce existují ustálené verze čínských vlastních jmen, používám v práci právě tyto verze (Peking, Kanton apod.).

Prameny a literatura

Je jen málo literatury, která by se týkala právě Zhao Ziyanga a neobsahovala pouze velmi strohé nebo propagandou zabarvené informace. V českém jazyce neexistuje žádná monografie, která by se výhradně Zhao Ziyangovi věnovala, a ani z českých autorů se mu prozatím nikdo více nevěnuje. V českém jazyce lze nalézt zmínky o Zhao Ziyangovi

v *Číně ve XX. Století* Ivany Bakešové³ a dále v díle Rudolfa Fürsta *Česko-čínské vztahy po roce 1989*⁴, které však bohužel nejsou dostatečně relevantní odbornou literaturou. Proto jako zdroje využívám především zahraniční publikace v anglickém jazyce.

Jako pramene používám deník Zhao Ziyanga a to jak v čínském (赵紫阳: 改革历程), tak i v anglickém jazyce (Zhao Ziyang: *Prisoner of the State: The Secret Journal of Premier Zhao Ziyang*). Obsah pamětí je v obou verzích stejný, nicméně anglická verze knihy obsahuje několik důležitých informací navíc v podobě předmluvy.

Sám Zhao Ziyang nikdy nedal žádný signál k tomu, aby jeho paměti byly vydány. Nicméně právě z nich je zjevné, že chtěl, aby se jeho vyprávění dochovalo i po jeho smrti. Například v části, která popisuje, co se dělo před vyvrcholením protestů na náměstí Nebeského klidu, říká: „Zapsal jsem si několik poznámek o událostech kolem 4. června, protože jsem se bál, že možná zapomenou některé detaily. Doufal jsem, že by to mohlo posloužit jako určitý historický záznam.“ Přesně jak Zhao Ziyang doufal, kniha se pro nás stala důležitým zdrojem informací o někdejším vývoji, což ostatně zdůrazňuje i Roderick MacFarquhar v předmluvě v anglické verzi knihy:

„To, co nám kniha dává, je osobní zpověď o tom, jaké to je být premiérem a později i generálním tajemníkem strany, a ještě později jaké to je žít v domácím vězení. Dokument nám podává detailní záběr bludného světa vysokých pekingských politiků, blízkých spolupracovníků Deng Xiaopinga a Hu Yaobanga, generálního tajemníka Ústředního výboru KS Číny, a premiéra Zhao Ziyanga, kteří bojovali za Dengův reformní program (Bao, Chiang a Ignatius 2009: xvii)“.

Pramenu se budu dále samostatně věnovat v další části práce.

Při psaní bakalářské práce byly jako sekundární zdroje použity hlavně knižní tituly a internetové články a to především v anglickém jazyce.

Cenné informace mi poskytla kniha *Zhao Ziyang and China's Political Future* od Wu Guoguanga a Helen Landsdowne, která se jako jediné ucelené dílo věnuje právě Zhao Ziyangovi. Wu Guoguang (Wú Guóguāng 吴国光) se v letech 1986–1987 podílel na výzkumu politiky KS Číny a působil jako asistent Zhao Ziyangova tajemníka Bao Tonga

---

³ BAKEŠOVÁ, Ivana a FÜRST, Rudolf. *Čína ve XX. století*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého.

⁴ FÜRST, Rudolf. *Česko-čínské vztahy po roce 1989*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010

(*Bào Tóng* 鲍彤)⁵. Proto měl informace o Zhao Ziyangově životě a jeho myšlení tzv. z první ruky. Později rezignoval v návaznosti na události, které se v roce 1989 odehrály na náměstí Nebeského klidu, a dnes působí jako profesor na univerzitě v americké Victorii.

Ve stejné míře jsem využívala i knihu britského politika a odborníka na Čínu Rodericka MacFarquhara *The politics of China: the eras of Mao and Deng*, která se z velké části zabývá obdobím působení Zhao Ziyanga.

Důležitými zdroji mi byly také český překlad *Dějiny Číny* Johna K. Fairbanka a dále také podrobnější dílo *The Search for Modern China* Jonathana D. Spence, které shrnují zásadní události čínských dějin.

---

⁵ Bao Tong působil jako blízký poradce Zhao Ziyanga. Ve známost vešel obzvláště v 70. letech, když připravoval koncepty projevů Deng Xiaopinga týkající se politických reforem.

1. Nejdůležitější osobnosti

1.1 Zhao Ziyang

Zhao Ziyang se narodil 17. října 1919 v zámožné statkářské rodině v Henanu. Ke Svazu čínské komunistické mládeže (*Zhōngguó gòngchǎn zhǔyì qīngnián tuán* 中国共产主义青年团) se přidal v roce 1932. V roce 1935 organizoval studentskou demonstraci proti Japonsku – tato událost byla jeho prvním krokem na cestě politického aktivismu (Zhao Ziyang 2009: 270). V 19 letech pak vstoupil do KS Číny, kde sloužil jako organizátor v partyzánské základně během protijaponské války (*Kàngri Zhànzhēng* 抗日战争)⁶ a občanské války (*Guó gòng nèizhàn* 国共内战). Působil především v problematice oblasti na hranicích Shandongu, Henanu a Hebei. Po vítězství komunistů byl Zhao přemístěn do Guangdongu, kde neustále postupoval v místním hierarchickém žebříčku a v roce 1949 se stal místním tajemníkem. V roce 1961 se pak stal tajemníkem strany. V průběhu 50. let, poté, co si zvykl v nové pozici, důrazně prosazoval pozemkovou reformu (Spence 1990: 677). Ve svých čtyřiceti–šesti letech se stal nejmladším šéfem strany, když začal působit jako tajemník strany v Guangdongu (Zhao Ziyang 2009: 272).

V polovině 70. let, po krátkém působení ve funkci tajemníka strany pro tuto provincii ve Vnitřním Mongolsku, se Zhao vrátil zpět do Kantonu. Opravdu úspěšný začal Zhao Ziyang být v roce 1975, kdy byl Deng Xiaopingem poslán jako tajemník strany a politický komisař do Sichuanu. Sichuan, provincie s obyvatelstvem čítajícím 97 milionů v polovině 70. let, prodělala během Velké proletářské kulturní revoluce (*wúchǎnjiējí wénhuà dàgémìng* 无产阶级文化大革命)⁷ obrovské škody. Úsilí, s jakým radikální kádry prosazovaly tuto politiku v provincii, vážně narušilo zemědělskou a průmyslovou výrobu a Sichuan poprvé za několik desítek let přestal být soběstačný v produkci potravin a obilí. Zhao zde jako tajemník strany překonal toto problematiku *dědictví* a ke konci roku 1976 začal zavádět řadu nařízení, která měla zmírnit ekonomický radikalismus, který nejprve poznamenal éru Velkého skoku (*dàyuèjìn* 大跃进)⁸ a pak i období Kulturní revoluce.

---

⁶ Válka probíhala od roku 1937 do roku 1945.

⁷ Dále jen Kulturní revoluce. Jednalo se o politickou kampaň Mao Zedonga probíhající v letech 1966 až 1969. Vliv této kampaně však probíhal až do roku 1976, kdy Mao Zedong zemřel.

⁸ Politika ČLR v rámci Druhého pětiletého plánu probíhající od roku 1959 do roku 1962.

Když se pak Deng Xiaoping v roce 1977 vrátil k moci, jmenoval Zhao Ziyanga kandidátem politbyra (*Zhōngguó gòngchǎndǎng zhōngyāng zhèngzhìjú* 中国共产党中央政治局) a v roce 1979 byl ustanoven jeho řádným členem. V únoru 1980 byl jmenován do Ústředního výboru politbyra a v dubnu 1980 se stal vicepremiérem (*fùzǒnglǐ* 副总理). V září téhož roku byl jmenován premiérem místo Hua Guofenga (*Huá Guófēng* 华国锋). Deng Xiaoping, který v roce 1978 převzal post předsedy Ústřední vojenské komise (*zhōngyāng jūnshì wěiyuánhui* 中央军事委员会) za Hua Guofenga, dosáhl ještě před rokem 1980 svého cíle – každé ze tří klíčových oblastí vedení státu bylo nyní v rukou jeho chráněnců (Spence 1990: 678). Již jako premiér podepsal Zhao Ziyang společně s britskou premiérkou Margaret Thatcherovou Čínsko-britskou deklaraci o otázce Hongkongu (Společné prohlášení vlády Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a vládou Čínské lidové republiky o otázce Hongkongu; *Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhèngfǔ hé dàbùlièdiǎn jí běi ài'ěr'lán liánhé wángguó zhèngfǔ guānyú xiānggǎng wèntí de liánhé shēngmíng* 中华人民共和国政府和大不列颠及北爱尔兰联合王国政府关于香港问题的联合声明), ve které byl poprvé zakotven princip – *Jedna země, dva systémy* (*yì guó liǎng zhì* 一国两制; Sullivan 2012: 310).

V roce 1987 to byl právě Zhao Ziyang, kdo jako jeden z mála čínských představitelů navštívil tehdejší Československo. Zhao Ziyang zde jednal s československým prezidentem Gustávem Husákem i předsedou vlády Lubomírem Štrougačem. Zhao zde hovořil nejen o změnách ve vedení KS Číny a pozicích Hu Yaobanga a Deng Xiaopinga, ale také o aktuálních domácích i mezinárodních politických otázkách ČLR (Anon. 1987, *Státní ústřední archiv*). Obě strany se shodly, že jeho návštěva přispěla k rozvoji československo-čínských vztahů a vzájemnému pochopení. Lubomír Štrougal poukazoval hlavně na to, že v porovnání s ostatními zeměmi Československo za Čínou zaostávalo v hospodářském rozvoji, a ocenil tak příjezd Zhao Ziyanga a věřil, že přinese pozitivní výsledky a lepší spolupráci mezi ČLR a ČSSR i v budoucnosti (Anon. 1987, *Státní ústřední archiv*).

Zhao Ziyangovo jméno je také často skloňováno ve spojitosti s výstavbou přehrady *Tři soutěsky na Dlouhé řece* (*Cháng jiāng sānxiá dàbà* 长江三峡大坝) ve středočínské provincii Hubei. Jedná se o poměrně kontroverzní projekt, který budil emoce nejen v ČLR, ale i v zahraničí. Již od počátku se diskutovalo o tom, že stavba zapříčinila řadu ekologických a geologických problémů a že v oblasti budou následovat častější přírodní katastrofy jako

např. sesuvy půdy či kontaminace vody (Bristow 2007). Dalším argumentem proti výstavbě bylo také nucené vystěhování velkého počtu obyvatel. Zhao Ziyang i Hu Yaobang výstavbu přehrady podporovali. Nechtěli, aby se činila jakákoliv unáhlená rozhodnutí, a naopak si přáli přenechat rozhodování o osudu přehrady dalším generacím. Zhao Ziyang sám pak vyzýval k tomu, aby byly zastaveny nedůležité projekty, a naopak byly podporovány ty, které povzbudí hospodářský rozvoj. Projekt Tří soutěsek měl mít strategický význam pro Čtyři modernizace (*sì gè xiàndàihuà* 四个现代化)⁹ a dynamičtější hospodářský rozvoj (Li Boning 1994).

Zhao Ziyang si však svou pozici na vrcholu KS Číny dlouho neudržel. V roce 1989 podnikl kontroverzní návštěvu studentů protestujících na náměstí Nebeského klidu, kde prohlásil známou větu: „*Vážení studenti, přišli jsme příliš pozdě. Omlouváme se vám za to. Když nám spíláte a kritizujete nás, vše si to zasloužíme. (Tóngxuémen, wōmen láidé tài wǎnle. Duìbùqǐ tóngxuémenle. Nǐmen shuō wōmen, pīpíng wōmen, dōu shì yīnggāi de. 同学们，我们来得太晚了。对不起同学们了。你们说我们，批评我们，都是应该的; Lidový deník)*“.

Tento okamžik byl jeho posledním veřejným vystoupením. Pro své liberální názory a podporu studentů a demokracie (*mínzhǔzhǔyì* 民主主义) byl odvolán z funkce a umístěn do domácího vězení (*ruǎnjìn* 软禁), ve kterém zůstal až do své smrti v lednu 2005. Je otázkou, zda KS Číny vůbec uvažovala o tom, zda by nebylo jednodušší Zhao Ziyanga pro své postoje popravit, než poslat do domácího vězení. Na druhou stranu Zhao Ziyang byl velmi dobře znám v zahraničí a jeho případná smrt by mohla vyvolat řadu otázek a nesouhlas. Neexistuje však dokumentace, která by tuto hypotézu dokázala potvrdit či vyvrátit.

1.1.1 O knize 赵紫阳: 改革历程

Události na náměstí Nebeského klidu donutily některé úředníky a intelektuály odejít do exilu. Mezi nimi byli například ředitel Ústav pro výzkum politiky ÚV KS Číny (*Zhōng gòng zhōngyāng zhèngcè yánjiūshì* 中共中央政策研究室) Bao Tong, spisovatel Liao I-wu (*Liào*

---

⁹ Čtyři modernizace byly reformy Deng Xiaopinga, které předpokládaly vybudování soběstačného a vyspělého hospodářského systému v ČLR. Týkaly se především následujících čtyř oblastí – zemědělství, průmyslu, vědy a techniky a národní obrany.

Yìwǔ 廖亦武), či vůdci studentů Wang Dan (*Wáng Dān* 王丹) a Tang Baiqiao (Táng Bǎiqiáo 唐柏桥). Roky, které následovaly, motivovaly některé účastníky protestů vydat dokumenty o této tragédii, aby vyjádřili svou nespokojenost ohledně vojenského zásahu. Materiály, které zachycovaly tyto události, byly obvykle publikovány v Hongkongu, kde vládla svoboda projevu. Straníkům, novinářům a historikům se tak zde podařilo zveřejnit vlastní vzpomínky, reportáže a výzkumy, které nemohly být vydávány v ČLR. Příkladem může být právě práce Tang Baiqiao – *Hymna porážky*¹⁰. Jejich zprávy nám dnes slouží jako významný zdroj historických informací. Sepisování memoárů se stalo tak atraktivní pro čínské vůdce, že i konzervativci¹¹, včetně několika Zhao Ziyangových rivalů a kritiků, se chopilo příležitosti a jejich paměti jsou pro nás dodnes rovněž velice významné, neboť nám podávají důležité informace o tehdejší dění (Wu a Lansdowne 2008: 2). V případě Zhao Ziyanga, byly tyto vzpomínky připraveny k vydání bývalým reformním funkcionářem Bao Tongem a jeho synem Bao Puem (*Bào Pǔ* 鲍朴) v Hongkongu, kteří měli kontakt s Zhao Ziyangem tzv. z první ruky.

Od demonstrací na náměstí Nebeského klidu bylo Zhao Ziyangovo jméno zcela zapovězeno a smazáno ze všech publikací vydaných v ČLR, z dějin moderní ČLR, akademických studií o čínských reformách a stejně tak i z politických diskuzí (Wu a Lansdowne 2008: 1). ČLR byla příliš velká, chudá a nevzdělaná pro demokracii, která by mohla ohrozit KS Číny, což by navíc mohlo vést k chaosu a občanským válkám. Strana si chtěla zajistit stabilitu, která byla nutná pro ekonomický růst (Pan 2008: 8). Zhao Ziyang tak strávil posledních 16 let svého života v domácím vězení. Jenom zřídkakdy se objevily informace z jeho života, jako byla například zpráva z Zhaova výletu na golf nebo dopis, který Zhao posílal vedoucím představitelům KS Číny. Nikdo taktéž nevěděl, že v tajnosti připravoval nahrávky, na kterých vyprávěl o působení ve svých funkcích a okolnostech událostí z náměstí Nebeského klidu a následného vývoje. Bylo to vůbec poprvé, kdy jeden z vysoce postavených vůdců KS Číny promluvil o životě ve vrcholných politických sférách

---

¹⁰ TANG, Baiqiao (1992). *Anthems of Defeat: Crackdown in Hunan Province 1989 – 1992*. New York a Washington: An Asia Watch report.

¹¹ KS Číny nebyla monolitní a uvnitř ní působily dvě politické frakce – reformisté, ke kterým patřil právě Zhao Ziyang, a konzervativci, kterým byl např. Li Peng. Konzervativci se drží hlavní linie strany, odmítají politické reformy a liberalizaci, jsou zastánci státní kontroly nad ekonomikou a vše podřizují zachování moci v rukou KS Číny.

neprůhledného světa KS Číny. ČLR je totiž země, jejíž vláda velmi pečlivě kontroluje a upravuje informace, které vypouští do světa, řídí veřejný názor a kde hlasy, které tomuto neodpovídají, či dokonce odporují, bývají často umlčeny (Zhao Ziyang 2009: Xi).

Během svého věznění vytvořil Zhao Ziyang kolem 30 nahrávek, z nichž každá byla dlouhá asi 60 minut. Členové jeho rodiny později přiznali, že o těchto nahrávkách neměli nejmenší tušení. Zhao Ziyang totiž své nahrávky přehrál na kazety, které našel různě po domě – od dětských kazet až po Pekingskou operu. Potom, co Zhao nahrávky dokončil, předal kazety několika různým přátelům, kterým důvěřoval, aby nahrávky nebyly ztraceny, nebo zabaveny. Potom, co Zhao v roce 2005 zemřel, jeho přátelé, kteří věděli, že nahrávek existuje více, je dali dohromady a přepsali, aby byly dále připraveny k publikování (Zhao Ziyang 2009: Xi).

Du Daozheng (*Dù Dǎozhèng* 杜导正), bývalý vysoký úředník, který dohlížel na vydávání tisku a publikací, se postaral o to, aby byly nahrávky propašovány do Hongkongu (Ansfield 2009). Hotová kniha zde byla vydána 19. května 2009, tedy jen pár dní před 20. výročí demonstrací na náměstí Nebeského klidu, v nakladatelství New Century Press. Malé, ale za to dobře známé nakladatelství, které se specializuje na publikování knih týkajících se čínské politiky, bylo řízeno Bao Puem, synem Zhaova pomocníka Bao Tonga (Anon. 2009, *The Irish Times*). Ten plánoval spolu s jeho ženou Renee Chiang knihu vydat v čínské i anglické verzi (Johnson 2016). V ČLR kniha dostupná nebyla.

Přestože Zhao nedal žádné pokyny k tomu, jak by měly být nahrávky publikovány, přál si, aby jeho příběh přežil. Obsah knihy je svým způsobem *výbušný*. Jedná se totiž o skutečný pohled do působení uzavřené a mocné skupiny mužů, kteří tvořili pevné jádro KS Číny a vládli celé zemi (Anon. 2009, *The Irish Times*).

1.2 Deng Xiaoping

Zhao Ziyang se ve svých memoárech zabývá řadou osobností a popisuje svůj vztah k nim. Klíčovou postavou ve vývoji někdejších událostí byl již výše zmíněný Deng Xiaoping, politik KS Číny a prezident Ústřední vojenské komise (*Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhōngyāng jūnshì wěiyuánhùi zhǔxí* 中华人民共和国中央军事委员会主席).

Deng Xiaoping se znovu vrátil do vedení po svém sesazení po Kulturní revoluci až v roce 1977. Jako oběť Mao Zedongovy (*Máo Zédōng* 毛泽东) osobní diktatury si byl vědom chaosu, do kterého zemi uvedla Kulturní revoluce i potřeby obnovy politického a stranického vedení (Wang Gunwu 2000: 25). Chtěl přeorientováním ČLR k ekonomické modernizaci a zapojováním se do odvážných experimentů s decentralizací obnovit politické vedení v postrevolučním prostředí. Přestože byl zastíněn ekonomickými reformami, došlo k určitému pokroku i v politické oblasti. V tomto období měla ČLR nejprogresivnější vedení v komunistickém světě (Womack 1991: 8). Deng Xiaoping za několik měsíců zcela zastínil Hua Guofenga, který byl zastáncem radikálnější formy maoismu, a v té době byl považován za nejvyššího vůdce (Weatherley 2006: 85). Protože Hua Guofeng kladl příliš velký důraz na Mao Zedongovo učení a byl odhodlán se jej i nadále držet, byla jeho pozice značně oslabena a Deng Xiaoping si tak mohl stanovit i své vlastní kandidáty do vedení KS Číny. Přestože v Číně existuje Ministerstvo národní obrany ČLR (*Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Guófāngbu* 中华人民共和国国防部) v rámci Státní rady ČLR (*Guówùyuàn* 国务院), má Ústřední vojenská komise pravomoc řídit politiku a operace Čínské lidové osvobozené armády (*zhōngguó rénmin jiěfàng jūn* 中国人民解放军)¹². Je to součástí tradice KS Číny, že *strana ovládá zbraň*. Protože Deng Xiaoping stál v čele Ústředí vojenské komise, měl faktickou moc, díky které mohl dosazovat kandidáty na místa ve straně (Wortzel 1999: 41). Na pozice dosadil i Zhao Ziyanga, který byl jmenován premiérem v září 1980, a Hu Yaobanga, který se stal předsedou Ústředního výboru KS Číny (*Zhōngguó gòngchǎndǎng zhōngyāng wěiyuánhui* 中国共产党中央委员会; Roberts 2003: 459). Ačkoliv porážka Hua Guofenga byla důkazem Dengových politických schopností, jeho popularita byla odvozena především z jeho návrhů reform ekonomiky a snahy zvýšit platy a celkově zlepšit životní úroveň obyvatelstva. Nová politická agenda Deng Xiaopinga a Zhou Enlaie (*Zhōu Ēnlái* 周恩来)¹³ poukazovala na Čtyři modernizace a přebírala pokyny z Zhou Enlaiovy Zprávy o činnosti vlády představené Všečínskému shromáždění lidových zástupců (*Quánguó rénmin dàibiǎo dàhui* 全国人民代表大会) v lednu 1975. Zhou Enlai zde odkazoval k velmi obecné myšlence vyjádřené roku 1964, že v ČLR by měla být zajištěna komplexní modernizace ještě před koncem století (Goodman 1994: 81–82). Aby bylo zmíněných cílů dosaženo, začal Deng

---

¹² Dále jen ČLOA.

¹³ Zhou Enlai byl premiérem v ČLR v letech 1949-1976.

Xiaoping s napravováním chyb vzniklých již za Kulturní revoluce, včetně nařízení soudního procesu s Bandou čtyř (*sìrén bāng* 四人帮)¹⁴. Za podpory Dengových *chráněnců*, Zhao Ziyanga a Hu Yaobanga, obrátil Deng Xiaoping ČLR od Mao Zedongova důrazu na politickou ideologii a třídní boj a nově se zaměřil na Čtyři modernizace. Tento program měl přímou snahu modernizovat Čínu ve čtyřech kritických oblastech: zemědělství, průmyslu, vědy a techniky a národní obrany (Worthing 2007: 186).

Deng kritizoval byrokratismus a nadměrnou koncentraci moci, které byly tehdy součástí systému. Poukazoval na to, že problémy byly zakořeněny v již existujícím systému a správný systém by měl zabránit bezohledným lidem, aby mohli dělat cokoli, co by si přáli, zatímco nesprávný systém by omezoval správné lidi od činění dobrých skutků, nebo dokonce je tlačil na stranu opozice (Zhao Ziyang 2009: 236). Jeho teorie reprezentuje snahu post-maoistických vůdců, jak změnit některé ideje pro účely ekonomických reforem a modernizace. V březnu 1979 vyhlásil Deng Xiaoping Čtyři základní principy (*sìxiàng jīběn yuánzé* 四项基本原则), základní aspekty kontinuity komunistických principů post-maoistické doktríny, podle kterých se ČLR musí držet (*bìxū jiānchí* 必须坚持):

- 1) socialistické cesty (*shèhuì zhǔyì dàolù* 社会主义道路)
- 2) lidově demokratické diktatury (*rénmín mínzhǔ zhuānzhèng* 人民民主专政)
- 3) vedoucí úlohy strany (*bìxū jiānchí Zhōngguó gòngchǎndǎng de lǐngdǎo* 必须坚持中国共产党的领导)
- 4) marxismu-leninismu a Mao Zedongových idejí (*bìxū jiānchí Mǎkèsī Lièníng zhǔyì, Máo Zédōng sīxiǎng* 必须坚持马克思列宁主义、毛泽东思想; Fairbank 2010: 450).

Deng Xiaoping nabádal KS Číny i občany, aby byli těmito Čtyřem základním principům věrni. Toto vše pak mělo zaručit samozvané diktatuře KS Číny, že si podobně jako nějaká předchozí dynastie udrží svůj monopol moci i v budoucnosti (Fairbank 2010: 450).

---

¹⁴ Jednalo se o skupinu čtyř členů politbyra Ústředního výboru KS Číny, která byla vedená vdovou po Mao Zedongovi Jiang Qing (*Jiāng Qīng* 江青). Dalšími členy pak byli Yao Wenyuan (*Yáo Wényuán* 姚文元), Wang Hongwen (*Wáng Hóngwén* 王洪文) a Zhang Qunqiao (*Zhāng Chūnqiáo* 张春桥). Po Mao Zedongově smrti se snažili získat moc a ovládnout zemi (Wortzel 1999: 98).

Obecně zažitý stereotyp praví, že Číňané byli vždy dobří obchodníci. V době působení Deng Xiaopinga však nastala konečně možnost, kdy svému obchodnímu talentu mohli dát volný prostor. Před Deng Xiaopingem obchody a podniky, které byly řízeny státem, nabízely omezený počet zboží pochybných kvalit. Soukromé podnikání, které bylo podporováno během Čtyř modernizací, znamenalo, že obchodníci museli o své zákazníky začít soupeřit. Majitelé obchodů byli najednou osvobozeni z *pracovních jednotek* (*dānwèi* 单位)¹⁵. Za Deng Xiaopinga se počet nezávislých čínských obchodníků zvýšil z jednoho milionu v roce 1980 na téměř patnáct milionů v roce 1989 (Pikcunas 1989).

Zhao Ziyang vždy reformy Deng Xiaopinga plně podporoval. Tvrdě pracoval, aby byly tyto reformy vůbec spuštěny. S Deng Xiaopingem se rozcházeli v názoru na rychlost, jakou měly reformy probíhat. Samozřejmě, že pokud by vše probíhalo hladce, bylo by lepší, kdyby reformy probíhaly rychleji. Nicméně z minulosti už věděli, že mohou přecenit tempo na úkor efektivity a této chyby se již znovu nechtěli dopustit (Zhao Ziyang 2009: 100).

Zhao Ziyang se také domníval, že Deng Xiaoping projevoval náznak nespokojenosti se stávajícím politickým uspořádáním. Reformy, v podání Deng Xiaopinga, nepředstavovaly vyloženě modernizaci ani demokratizaci politiky. Byl to spíše určitý typ administrativní reformy, který zahrnoval specifická omezení, organizaci, metodologii a všeobecnou morálku. Deng také věřil, že nutným předpokladem reform bylo dodržování vlády jedné strany – KS Číny, a zásadně odmítal jakékoli další reformy, které by její postavení oslabovaly (Zhao Ziyang 2009: 226). V 80. letech pronesl Deng Xiaoping známý proslov, ve kterém stanovil tři hlavní cíle reformy. Podle něj by v ekonomické sféře mělo dojít k rychlému rozvoji výrobních sil a měl by se zlepšovat materiální a kulturní život občanů. V politické oblasti by měla být uvedena do praxe demokracie a mělo být zajištěno prostřednictvím různých reform, že by všichni lidé měli právo podílet se na státních záležitostech a užívat i všech dalších občanských práv. V poslední, organizační, sféře je nutné najít, trénovat a zaměstnat větší počet mladších kádrů, kteří by dodržovali Čtyři základní principy a měli by rozsáhlejší odborné znalosti (Zhao Suisheng 2006: 44).

---

¹⁵ Jedná se o moderní pracovní jednotky, ve kterých byla organizována většina městských obyvatel, kteří na rozdíl od venkovského obyvatelstva mohli využívat výhody z nich plynoucí – zajištěné pracovní místa, cenově dostupné ubytování, levnou lékařskou péči apod. Pracovní jednotky měly i své nevýhody, kterými byla politická kontrola. Strana pečlivě sledovala veřejné i soukromé aktivity svých zaměstnanců.

1.3 Hu Yaobang

Další osobností, která významným způsobem ovlivnila vývoj celé situace a která byla považována za jednu z nejvíc pro-reformních, byl Hu Yaobang. Nicméně Hu Yaobang býval často zastiňován právě Deng Xiaopingem.

Hu pocházel z provincie Hunan. Byl jedním z nejmladších účastníků Dlouhého pochodu (*chángzhēng* 长征) v letech 1934–1935. Poté, co Komunisté zvítězili a Mao Zedong upevnil svou moc, následoval Hu Yaobang Deng Xiaopinga do Pekingu. Hu Yaobang se nijak netajil svým obdivem k Západu, chtěl Čínu zbavit vládnoucího konzervativního marxismu a postupně zavádět transparentnější vládu. Můžeme si klást otázku, jak by vypadala ČLR dnes, kdyby ji Hu Yaobang i nadále vedl a nebyl donucen rezignovat.

Hu Yaobang, Deng Xiaoping i Zhao Ziyang reformy podporovali. Hu Yaobang i Zhao Ziyang sdíleli podobné nadšení ohledně reform, nicméně několik drobnějších rozdílů v jejich názorech se přece jen našlo. Hu Yaobang, co se týče rychlosti reform, byl velmi smělý (Zhao Ziyang 2009: 100). Zhao Ziyang popisuje Hu Yaobanga následovně:

„Yaobang byl po lidské stránce vcelku velkorysý a tolerantní, rovněž navrhoval provádět poměrně uvolněnou sociální politiku. Obzvláště v přístupu k intelektuálním kruhům byl vždy docela chápavý a tolerantní. (Yàobāng wéi rén bǐjiào kuānhòu, bǐjiào kuānróng, yě zhǔzhāng shíxíng bǐjiào kuānsōng de shèhuì zhèngcè. Yóuqí shì duìdài zhīshìjiè, yīxiàng bǐjiào tǐliàng, bǐjiào kuānróng. 耀邦为人比较宽厚，比较宽容，也主张实行比较宽松的社会政策。尤其是对待知识界，一向比较体谅，比较宽容; 251)“.

Zároveň Zhao Ziyang také vysvětluje, proč studenti reagovali tak bouřlivě na jeho úmrtí. Podle Zhaa Hu Yaobang působil vždy na veřejnosti velmi dobrým dojmem. Dokázal obhájit řadu justičních omylů a rehabilitoval nemálo lidí, kteří byli nespravedlivě odsouzeni během Kulturní revoluce. Hu Yaobang byl zastáncem reform, a hlavně, když byl ve funkci, tak na rozdíl od některých ostatních vysoce postavených činitelů, byl nepodplatitelný. Přesto všechno působil lehce nestálým dojmem, jeho osobnost totiž ne úplně odpovídala opatrnosti a kalkulacím, které byly typické pro ostatní čínské vedoucí představitele (Mann 1987). Tehdy se občané obzvláště ke korupci vyjadřovali velmi intenzivně, a tak jim uctívání Hu Yaobangovy památky poskytlo možnost ukázat jejich nespokojenost.

Právě jeho prozápadní a liberální postoj se mu stal osudným. V roce 1987 nevyslyšel Hu varování Deng Xiaopinga, aby řešil intenzivní liberální trendy mezi intelektuály. Jednou z velkých slabín Hu Yaobanga byla jeho vlastní ideologie. Jako vysoce postavený činitel KS Číny měl obhajovat jak program ekonomických reforem Deng Xiaopinga, tak i uspokojit všechny marxisty ve straně (Mann 1987).

Dalším zcela zásadním omylem pak bylo interview, které poskytnul hongkongskému novináři a ve kterém se zdálo, že skoro tlačí na Deng Xiaopinga, aby odešel z funkce (Zhao Ziyang 2009: 161). Deng Xiaoping později zorganizoval schůzku, kde předložil Hu Yaobangův rezignační dopis. Dopis obsahoval Huova *provinění*. Hu Yaobang nebyl, podle něj, dostatečně opatrný ve své funkci, činil pošetilá rozhodnutí ohledně domácích i zahraničních záležitostí a především byl slabý v dodržování Čtyř základních principů a Kampani proti buržoaznímu liberalismu. Jeho rezignace byla přijata a Hu Yaobang byl nucen odstoupit (Zhao Ziyang 2009: 171). Nadále ale zůstal členem Ústředního výboru KS Číny.

Na politickou scénu se Hu Yaobang vrátil přesně 8. dubna 1989, kdy na zasedání politbyra volal po větší podpoře školství. Po proslovu znenadání zkolaboval a 15. dubna 1989 zemřel na infarkt (MacFarquhar 1997: 437). Během pár dní se na náměstí Nebeského klidu shromáždilo několik tisíc studentů, mezi kterými zavládla zklamání, aby uctili jeho památku. Pietní akce k uctění památky zesnulých nebyly v ČLR ničím neobvyklým. Shromáždění, které se konalo po smrti Hu Yaobanga, ale přece jen jiné bylo – studenti setrvali na náměstí několik týdnů a vláda se musela radit, jak se s takovou situací vypořádat.

2. Ekonomická situace v ČLR

Ekonomická situace v ČLR byla v letech 1987–1989 výsledkem bouřlivého vývoje, kdy země zmítaly za sebou politické kampaně, a byla mimo jiné zdrojem společenského napětí, které vyvrcholilo událostmi na náměstí Nebeského klidu v roce 1989. Pro pochopení celkového vývoje těchto událostí je ale potřeba se podívat dál do historie, co se dělo ještě před událostmi roku 1989 a co k nim vedlo.

Ekonomiku (*jīngjì* 经济) poválečné ČLR lze charakterizovat jako značně nevyspělou, zastaralou a převážně zemědělskou. Centrem průmyslu a obchodu bylo východní pobřeží. Když do ČLR přišly evropské mocnosti v polovině 19. století, byla země ve fázi úpadku a ekonomika stagnovala. KS Číny se musela vypořádat se zaostalou ekonomikou, navíc poničenou válkou a vnitřním chaosem. K upevnění moci využívala KS Číny řadu kampaní. Jednou z nich bylo zavádění pozemkové reformy (*túdìgǎigé* 土地改革), která spočívala v přerozdělování půdy, která patřila bohatým rolníkům, těm chudším. Domácnosti byly v té době také poprvé organizovány do zemědělských družstev, později do družstev sovětského typu a nakonec byly sloučeny a byly vytvořeny lidové komuny (*rénmín gōngshè* 人民公社¹⁶; Zheng 1978: 10). Takto zorganizovaná zemědělská výroba se však ukázala jako neefektivní. Lidé byli odměňováni stejně bez ohledu na odvedenou práci, což přirozeně vedlo ke stagnaci.

Růst zemědělské výroby tak zaostával několik let, rozloha orné půdy poklesla v důsledku zabírání pozemků pro stavební projekty a počet obyvatel rychle stoupal. Přebytké lidské zdroje navíc vedly k zanedbávání vzdělání. Zaručená práce a živobytí přitom bránily zvyšování produktivity. Důraz na těžký průmysl a odstranění přidružené výroby v zemědělství zanechal na venkově a v menší míře i ve městech několik milionů nezaměstnaných. Navzdory (nebo možná právě kvůli) masivním investicím do průmyslu stagnovala životní úroveň na venkově (Fairbank 2010: 453). K minimálnímu pokroku došlo v oblasti vyrovnávání příjmů mezi městem a venkovem a mezi jednotlivými provinciemi. Jednou z hlavních příčin bylo, že jednotlivé oblasti oplývaly různými zdroji a odlišným

---

¹⁶ V období Velkého skoku za vlády Mao Zedonga došlo ke konsolidaci zemědělských družstev, která byla později přeměněna na lidové komuny. Obyvatelé venkova žijící v komunách měli napomáhat ekonomickému růstu.

potenciálem pro změnu k lepšímu (Fairbank 2010: 454). Poměr mezi lehkým a těžkým průmyslem tak byl značně nevyvážený. V letech 1958–1962 pak Mao Zedong spustil tzv. *Velký skok* (*dà yuèjìn* 大跃进), který volal po společném rozvoji zemědělství a průmyslu (Zheng 1978: 11).

Po smrti Mao Zedonga a Zhou Enlaie spustil Hua Guofeng *Desetiletý plán* pro období 1975–1985, který by ale pravděpodobně nebyl úspěšný, neboť si kladl příliš vysoké cíle. Moc se nakonec v roce 1978 vrátila do rukou starého vedení v čele s Deng Xiaopingem, který si uvědomoval, že čínský ekonomický systém je od základu v nepořádku. Byl přesvědčen o tom, že plánovaná ekonomika podle Mao Zedonga je zastaralá a nemůže nadále stoprocentně fungovat, a byl odhodlán otevřít novou kapitolu v moderní ekonomické historii (Zheng Yongnian 2014: 12).

Tak vypadala situace až do roku 1978, kdy se konalo 3. plénium Ústředního výboru KS Číny XI. funkčního období, které začalo klást důraz na modernizaci, reformy a otevření ČLR světu. Byla přijata opatření, která měla vést k optimalizaci ekonomiky, rozvoji lehkého průmyslu a služeb (Spence 1990: 658). Deng Xiaoping věřil, že je nutné opustit plánovanou ekonomiku a že socialismus může zahrnovat ekonomiku tržní (Zheng Yongnian 2014: 25). Čínské vedení přeměnilo byrokratický systém za Maovy plánované ekonomiky na takový, který byl kompatibilní s tržní ekonomikou. Transformace byla rozdělena na tři různé fáze. První fáze byla zahájena během éry Deng Xiaopinga od počátku 80. let do roku 1997. V této době byla restrukturalizace charakterizována přechodem od plánované ekonomiky k *socialistické tržní ekonomice*. Ekonomické reformy se v 80. a raných 90. letech vyznačovaly decentralizací. Což znamenalo, že ústřední vláda delegovala svou ekonomickou moc na úrovni místních vlád i podniků. Aby bylo dosaženo cíle, představila ústřední vláda byrokratické reformy, aby omezila institucionální zásahy v některých ekonomických oblastech, a postupně se od nich vzdalovala, aby nechala působit síly trhu (Zheng Yongnian 2014: 181–182).

Deng Xiaopingovy ekonomické reformy začaly v oblasti zemědělství, tedy jednou z oblastí programu Čtyř modernizací. Se zaváděním reformních politik pomáhal Deng Xiaopingovi Zhao Ziyang, který již v 60. letech dohlížel na uskutečnění zemědělské politiky – strategii, která pomohla ukončit katastrofální hladomor, který následoval po Velkém skoku (Simmie, Nixon 1989: 59). Zhao Ziyang se pak obzvláště proslavil v hornaté západní provincii Sichuan, která byla velice chudá a trpěla nedostatkem jídla. Místní frakce KS Číny

se zabývala spíše politickými boji než řešením daných problémů. Poté, co Zhao Ziyang převzal vedení, zažila oblast zásadní obrat. Zhao Ziyang rozpustil nevykonné lidové komuny a usiloval o svobodný trh, domácí průmysl a větší autonomii pro větší podniky. Za 4 roky vytvořil 600 000 nových pracovních míst, zvýšil průmyslovou a zemědělskou výrobu. Když byl v roce 1979 přesunut do Pekingu jako vicepremiér a člen politbyra, jeho program ze Sichuanu se stal vzorem pro celou zemi (Simmie, Nixon 1989: 59–60).

Od počátku roku 1981 začaly vlády na všech úrovních provádět se značným úspěchem sérii nouzových opatření, která byla klíčová pro další změny na celonárodní úrovni. I přes rozsáhlé ekonomické změny a přírodní katastrofy toho roku (ničivé záplavy a sucho) celkové zemědělské a průmyslové výnosy v roce 1981 neklesaly. Naopak ekonomika začala růst – od mírného růstu během prvního čtvrtletí po značně vysoký růst v posledním čtvrtletí roku (Zhao Ziyang 1982: 3). Podle Zhao Ziyanga bylo nutné co nejdříve vyřešit všechny ekonomické problémy a zajistit uspokojivější vývoj. Taktéž pomohlo pozastavení projektů na výstavbu infrastruktury a omezení těžkého průmyslu, jako např. výrobu oceli a železa, a naopak podpora lehkého průmyslu (např. textilního průmyslu). Rovněž pobízeli soukromé podnikání podporou rozvoje služeb.

Zhao Ziyang k tomu říká:

„Ekonomický rozvoj i nadále udržuje určitou rychlost, trh nepřestává prosperovat, životní úroveň lidí ve městech nejenže neklesá, ba naopak se nepřetržitě zvyšuje. Nedošlo k dalšímu růstu nezaměstnanosti, sféra zaměstnanosti se též rozšířila. Nakonec bylo dosaženo v zásadě vyrovnaných rozpočtových příjmů a výdajů a lid je vcelku spokojen. (Jīngjì fāzhǎn jìxù bǎochíle yīdìng de sùdù, shìchǎng chíxù fánróng, chéngshì rénmín shēnghuó shuǐpíng bùdàn méiyǒu xiàjiàng, érqǐè jìxù tígāo, méiyǒu jìnyībù zàochéng shīyè, jiùyè de fànwéi yě kuānle. Zuìhòu zuòdàole cáizhèng shōu zhī jībēn pínghéng, rénmín bǐjiào mǎnyì. 经济发展继续保持了一定的速度，市场继续繁荣，城市人民生活水平不但没有下降，而且继续提高，没有进一步造成失业，就业的范围也宽了。最后做到了财政收支基本平衡，人民比较满意; 105)“.

Politika ale měla své nedostatky. Nebyl zcela opraven tradiční způsob, jakým Plánovací komise pozastavila projekty na výstavbu infrastruktury apod. Trvalo několik let, než byly některé projekty znovu oživeny. Chyběly totiž dostatečné domácí zdroje k financování těchto projektů (Zhao Ziyang 2009: 105).

V listopadu 1981 vypracoval Zhao Ziyang pro Všečínské shromáždění lidových zástupců pracovní vládní zprávu. Tématem byla aktuální ekonomická situace a politika

budoucího budování ekonomiky. Ve zprávě Zhao navrhl, že budoucí ekonomický rozvoj by měl probíhat postupně. Efektivita ekonomiky by byla takto podle něj lepší a lidé by z nových metod mohli získat více materiálních výhod. S ohledem na toto téma potom navrhl přesně deset bodů pro ekonomický rozvoj. Bylo to poprvé, kdy Zhao Ziyang ve funkci premiéra pronesl takto dlouhý projev o ekonomických otázkách. Někteří lidé tento projev považovali za jeho politický program (Zhao Ziyang 2009: 112). Zhao zde například uvádí: zrychlit rozvoj zemědělství reorganizací orné půdy, aby se dala rozumně využívat k hospodaření, důraz na rozvoj výroby spotřebitelského zboží, podporu budování energetického průmyslu a dopravy, trvání na *politice reform a otevření* a zvýšení kapacit pro samostatnou podnikatelskou činnost, provádět krok za krokem technickou transformaci, využít maximum z existujících podniků a zvýšit vědeckou a kulturní úroveň všech pracovníků a zorganizovat síly k vypořádání se s klíčovými vědeckými výzkumnými projekty (Zhao Ziyang 1982: 55). Podstatná podle něj byla také reforma současného cenového systému. Na druhou stranu ale nezapomínal zdůraznit, že si nemohou dovolit jakoukoliv nerozvážnost, která by se reformy mohla dotknout a uškodit jí. Většina politiků s Zhao Ziyangem souhlasila v důrazu na ekonomické výsledky. Jeho cíle jim přišly reálné (O'Brien 1990: 108).

V roce 1982 na konferenci v Tianjinu Zhao Ziyang navrhl produkovat s menším pracovním nasazením a užitím méně materiálu více výrobků, které lidé skutečně potřebují za účelem zvýšení výkonnosti ekonomiky. Za klíčové Zhao Ziyang považoval vytvářet produkty, po kterých je poptávka, a tak zastavit plýtvání, protože prozatím továrny vyráběly spoustu zbytečných výrobků, které nikdo nepotřeboval (Zhao Ziyang 2009: 113). Rovněž byla zavedena reforma odpovědnosti domácností, podle níž si zemědělci nyní mohli nechávat přebytky z produkce ze své půdy a prodávat je, místo toho, aby se jich vzdávali vůči kolektivu, což mělo také přispět ke zvyšování efektivity (*CSIS Center for Strategic and International Studies*).

3. plenární zasedání ústředního výboru KS Číny XII. funkčního období v roce 1984 přijalo rozhodnutí o restrukturalizaci ekonomického systému, což signalizovalo rozšíření reformy do oblastí měst. Významnou změnou byla decentralizace státní kontroly, přičemž místní provinční vůdci experimentovali se způsoby, jak zvýšit hospodářský růst a privatizaci státního sektoru. Tyto reformy taktéž do jisté míry kopírovaly změny, které Zhao Ziyang zavedl kdysi v provincii Sichuan.

Městský reformní program byl naopak zpomalen kvůli nedostatku elit. Na přelomu roku 1984 a 1985 stále nebyl proveden ve většině oblastí. Neuskutečnění reformu mělo silný psychologický dopad na obyvatele měst. Bezprostřední deregulace cen a snížení státních dodávek vedlo ke zvýšení cen u maloobchodníků. Lidé začali vybírat peníze z bank, aby nakupovali zboží. Zvyšování cen a větší množství peněz v oběhu vedlo ke zvýšení poptávky. Velká část obchodníků ve městech se vydala cestou soukromého podnikání. V ČLR vznikla nové kategorie luxusu. Rodiny a příbuzní straníků získávali kontakty, což jim umožňovalo zakládat obchodní společnosti, zajišťovalo půjčky apod. Ekonomika se ale v zimě začala přehřívat a Zhao Ziyang varoval, že dočasné problémy a nevyvážená ekonomika nemohou být nadále přehlíženy. Hlavním původem problémů měla být nedostatečná zkušenost s restrukturalizací celé ekonomiky. Dále Zhao prohlašoval, že je odhodlán pokračovat v reformní cestě (MacFarquhar 1997: 366–367). Ústřední vedoucí skupina a Státní rada se pokusily ochladit ekonomiku posílením makroekonomické kontroly. Reakce ze všech stran byly poměrně intenzivní a způsobily značné potíže hladkému průběhu ekonomiky. Protože se situace nezlepšovala, uvažovalo se o dvou různých přístupech, jak nejlépe zabránit dalším škodám (Zhao Ziyang 2009: 125). Prvním bylo užití tradiční metody a to opakování úpravy z roku 1981 – pozastavit vývoj a zastavit budování infrastruktury. Další možností pak bylo čelit problému postupně. První metoda nebyla úspěšná ani praktická, jelikož s některými projekty výstavby infrastruktury se právě znovu začalo po zdržení z roku 1981. Kdyby byly projekty znovu pozastaveny, vedlo by to k závažným domácím i mezinárodním ujmám. Proto Zhao Ziyang zvolil cestu postupných úprav během několika let raději než během jednoho roku (Zhao Ziyang 2009: 125–126).

13. sjezd KS Číny, který se konal v roce 1987, vycházel z představ Deng Xiaopinga o budování *socialismu s čínskými rysy* (*Zhōngguó tè sè shèhuìzhǔyì* 中国特色社会主义)¹⁷. Na tomto sjezdu Zhao Ziyang navrhoval teorii primární fáze socialismu ve snaze poskytnout nový ideologický základ pro další vývoj v ČLR (Wang Gunwu 2000: 30). Jeho cílem zde bylo obhajovat reformy. Sjezd nakonec přijal strategii tří fází rozvoje ekonomiky ČLR. V první fázi mělo být dosaženo dvojnásobku hrubého národního důchodu ve srovnání s rokem 1980 a skoncování s nedostatečnou výrobou oblečení a potravin. Existovaly dva

---

¹⁷ Socialismus s čínskými rysy je něco, co kombinuje základní principy socialismu spolu se socialismem, který byl vlastní pouze ČLR. Socialismus je v tomto případě základním rysem této praxe, zatímco čínská specifika jsou to, co skutečně principy socialismu představují v ČLR („Socialism with Chinese Characteristics“ 2007).

základní přístupy k reformování ekonomik v socialistických zemích. Prvním přístupem byla tzv. *terapie šoku*, při které došlo ke změně všech pravidel najednou. Druhý přístup byl pomalejší a postupný. V době, kdy měl Zhao Ziyang na starosti čínskou ekonomiku, si ČLR osvojila pomalejší přístup, aby se vyhnula jakýmkoliv ekonomickým narušením, ke kterým již došlo v Sovětském svazu a východní Evropě (Zhao Ziyang 2009: 125). Ve své politické zprávě z 13. sjezdu strany Zhao Ziyang napsal, že ekonomický mechanismus by měl vypadat následovně: *stát zasahuje do trhu a trh řídí podniky*.

Po více než 30 let byly ceny všech produktů v ČLR nastolovány ústřední vládou. Každý rok přidělil stát jednotlivým provinciím určité kvóty, které pak byly místní správou přiděleny k výrobě. Státem vlastněné podniky monopolizovaly trh i produkci. Byl zde malý rozdíl v cenách mezi jednotlivými oblastmi a ročním obdobím (týkající se zemědělských produktů), který ústil v ustavičné nedostatky a špatnou kvalitu výrobků (Wu a Lansdowne 2008: 87). Když se tedy jednalo o program na rok 1988, přemýšlelo se o stejné strategii jako v předchozích letech. Mělo se i nadále pokračovat v přísné kontrole úvěrů a financí (Zhao Ziyang 2009: 126). Strategie byla následující: prohloubení stabilizace ekonomiky a prohloubení reform. Po dvou letech hladkého průběhu byly připraveny podmínky pro další postup týkající se cenového systému. Avšak navrhovaná reforma, kdy mělo dojít k průlomu v cenovém systému, měla nevhodné zásady a byla špatně provedena. Výsledkem tak byly jen závažné chyby, které způsobily v ekonomice potíže (Zhao Ziyang 2009: 126–127).

Ke konci roku 1987 se ekonomika dostala mimo kontrolu a problémy byly stejné jako kdysi: inflace¹⁸, únik dodávek peněz, nárůst poptávky, velké množství peněz v oběhu apod. V zimních měsících let 1987–1988 byla dodávka peněz vysoká, ceny rychle stoupaly, byl znovu obnoven přidělový systém a klesaly příjmy měst (MacFarquhar 1997: 416). V létě 1988 zažila ČLR dramatickou inflaci. Začaly se objevovat runy na banky a 3. plénum Ústředního výboru KS Číny XI. funkčního období začalo jednat o další řadě směrnic vydaných politbyrem týkající se mezd a stabilizace cen. Rozhodlo se taktéž o dramatických škrtech ve státních výdajích na výstavbu. To naopak způsobilo zrušení státem financovaných stavebních projektů, které zaměstnávaly značný počet dělníků z venkova, což mělo za následek náhlou masovou nezaměstnanost (Potter 2009). Situace se nadále neustále zhoršovala. Studenti začali demonstrovat kvůli vysokým cenám bydlení, nízkým stipendiím a nízkými výdaji ze státního rozpočtu na vzdělání. Došlo k privatizaci bydlení a deregulaci

---

¹⁸ Inflaci se rozumí znehodnocování peněz projevující se poklesem jejich kupní síly.

půjček obyvatel. Lidé byli nuceni dávat větší část jejich domácího příjmu na půjčky. Stejně tak začala spousta podniků propouštět své zaměstnance a ostatním se značně snižovaly platy (MacFarquhar 1997: 420).

V první čtvrtině roku 1988 ceny pokračovaly v růstu, obzvláště u potravin. Příčinou byla průměrná zemědělská produkce z dřívějších let. Během Svátků jara v roce 1988 se uvažovalo, zda se některá města nemají vrátit k přidělovému systému. Kdyby se ihned přizpůsobily ceny zemědělských produktů, aby byl sektor povzbuzen, a zároveň byla poskytnuta kompenzace obyvatelům měst, problém se mohl vyřešit (Zhao Ziyang 2009: 214).

V roce 1988 rozhodlo vedení o zavedení radikální cenové a mzdové reformy ve víře, že ekonomika bude přivedena na trh díky rychlé, ale dočasné inflaci. Od dubna do července 1988 byly oficiálně plánované ceny pro potraviny, pohonné hmoty a spotřební elektroniku upraveny směrem nahoru o 20–40 %, aby odrážely skutečnou tržní hodnotu (Zheng Yongnian 2014: 47).

Při soukromém hovoru mezi Zhao Ziyang s Deng Xiaopingem v roce 1988 ohledně názorů Chen Yuna (*Chén Yún* 陈云), předsedy Ústřední plánovací komise (*zhōngyāng gùwèn wěiyuánhui* 中央顾问委员会), a prezidenta Li Xianniana (*Lǐ Xiānniàn* 李先念) Deng Xiaoping řekl, že čínská ekonomika byla vytvořena podle sovětského vzoru, ale protože od ní Sovětský svaz upustil, nemusela by u ní dál zůstat ani ČLR.

Ani Hu Yaobang příliš nepodporoval plánovanou ekonomiku. Nicméně Chen Yun a Li Xiannian stále zdůrazňovali její důležitost, obzvláště Chen Yun, jehož názory se nezměnily od roku 1950. Názor nezměnil, ani když viděl, že se reformy vyvíjely správným směrem. Věřil, že první Pětiletý plán (*Zhōngguó wūniánjìhuà* 中国五年计划)¹⁹ byl úspěšný a také, že plánovaná ekonomika udělala ze Sovětského svazu během poměrně krátké doby mocný stát (Zhao Ziyang 2009: 118).

Deng Xiaoping začal pomalu ustupovat od cenové reformy. Zhao Ziyang byl obviněn ze zhoršující se situaci a Deng Xiaoping mu přestal postupně důvěřovat (MacFarquhar 1997: 427). Předpokládalo se, že bude pokračovat stejný vývoj, jako v letech 1986 a 1987, ale na jaře 1988 vznikla silná reakce na růst cen a cenový systém, který podnítil korupci (Zhao

---

¹⁹ Série ekonomických a sociálních opatření stanovených KS Číny. První pětiletka (1953 až 1957) byla poměrně úspěšná a přinesla očekávané výsledky. Došlo ke zvýšení zemědělské produkce, vzrostly mzdy a zvýšila se i vzdělanost (Fairbank 2010: 402, 410).

Ziyang 2009: 126). I Zhao Ziyang začal postupně měnit názor. Uvažovalo se o tom, že místo metody pomalých a postupných kroků vpřed, by bylo lepší provést efektivní změnu rychle a najednou:

„V jistém časovém období, například během dvou až tří let, připravíme indexy určitého cenového růstu, například o 30 – 50 %. To bude cena za to, že v tomto rozsahu provedeme komplexní cenovou regulaci, uděláme prvotní racionalizaci cen různých produktů, v podstatě je narovnáme a změníme stav závažného pokřivení cen. Zài yī gè shíqí nèi, pìrúshuō liǎng sān nián de shíjiān, zhǔnbèi yīdìng de wùjià shàngzhǎng zhǐshù, pìrú shuō zhǔnbèi shàngzhǎng 30–50 %. Yǐcǐwéi dàijià, zài zhèyàng de fùdù nèi lái quánmiàn dì tiáozhěng yīcì jiàgé, bǎ gè zhǒng shāngpǐn de jiàgé chūbù gǎodé héilǐ xiē, bǎ tā jībēn shàng lí shùn, gǎibiàn jiàgé yánzhòng niǔqū de zhuàngkuàng. 在一个时期内, 譬如说两三年的时间, 准备一定的物价上涨指数, 譬如说准备上涨 30–50 %。以此为代价, 在这样的幅度内来全面地调整一次价格, 把各种商品的价格初步搞得合理些, 把它基本上理顺, 改变价格严重扭曲的状况; 127)“.

V roce 1988 nastala inflace. Jednou z příčin byla i mediální kampaň, která byla spuštěna ještě předtím, než byla vypracována cenová reforma. Najednou se začaly objevovat zprávy typu *ceny budou růst o 50 %, mzdy se dvojnásobně zvýší* apod. Tyto zprávy vyvolaly u veřejnosti paniku. Nebylo vydáno žádné ujištění týkající se úspor, takže se lidé přirozeně obávali, že zvýšení cen znehodnotí jejich úspory, které ležely v bankách. Začali proto své úspory vybírat z bank a nakupovat komodity, což způsobilo v létě 1988 panické nakupování a runy na banky²⁰ (Zhao Ziyang 2009: 128).

Panické nakupování se v minulosti již několikrát objevilo, ale nyní byla situace odlišná. Lidé totiž nenakupovali jen věci pro osobní potřebu, ale především hodnotné zboží. Spousta obchodů a podniků zvýšila ceny a banky musely tisknout více peněz, aby pokryly výběry, které vedly ke zvýšení měny v oběhu. Například v jednom z největších obchodních domů v provincii Harbin byly prodány elektrospotřebiče v hodnotě 297 000 US dolarů, což bylo asi 200 krát více, než byl měsíční průměr (Anon. 1988, *Los Angeles Times*). Vzhledem k tomu, že nevznikla žádná opatření, která by paniku zmírnila, situace se i nadále zhoršovala. Aby bylo zabráněno dalším škodám, Zhao Ziyang oznámil zrušení cenové reformy a přechod ekonomické politiky ke změnám a reorganizaci.

---

²⁰ Run na banku je situace, kdy vkladatelé ztratí důvěru v banku, protože si myslí, že je nebo se brzy stane insolventní, a začnou hromadně vybírat svoje vklady. Run vyvolaný nesprávnými informacemi může vést k bankrotu i do té doby bezproblémové banky, protože banka s částečnými rezervami nikdy nemůže vyplatit všechny vklady.

V srpnu začali politici diskutovat o problému cenové reformy v Beidaihe (*Běidàihé Qū* 北戴河区), letním sídle členů KS Číny. Média začala okamžitě publikovat články o jistém průlomů v jednání, oznamující, že bylo uskutečněno rozhodnutí o zvýšení cen. Lidé začali panikařit a rychle nakupovat komodity. Náhle se začaly objevovat problémy a zdálo se, že ekonomická situace se ještě více zhoršila. Ve skutečnosti však ekonomická situace v roce 1988 nebyla tak špatná. Hlavním problémem byl psychologický faktor – tedy to, že lidé panikařili. Problémem byla nevhodná propagace reform. Kdyby bylo oznámeno zastavení cenových reform, zvýšeny úrokové sazby a slíbeny jisté hodnoty úspor, lidé by se cítili zabezpečeni (Zhao Ziyang 2009: 216–217).

Podle Zhaa bylo nutné stabilizovat ekonomiku získáním kontroly nad financováním infrastruktury a přísunem peněz. Pokud by tak učinili, ekonomika se mohla stabilizovat. Nebylo potřeba větší reorganizace ekonomiky. Pokud by se prohloubily reformy, což by znamenalo ještě více omezit plánovací sektor a rozvíjet sektor tržní, situace by se vyvíjela příznivě. Jedním z cílů z navrhovaných *úprav a reorganizací* bylo rychlé vytvoření podmínek pro jiný pokus, jak reformovat cenový a mezdní systém, aby byl ukončen tzv. dvouúrovňový cenový systém. Později si Zhao uvědomil, že tento nápad nebyl reálný (Zhao Ziyang 2009: 218)

KS Číny, která schválila *útok* na inflaci, která nyní běžela s roční sazbou ve výši 25 %, jako hlavní prioritu vlády. Jako součást tohoto boje pak čínští vůdci chtěli zpomalit ekonomický růst na roční tempo 8 % oproti 11 % v roce 1988. Tempo reformy cen, tedy uvolňování cen tak, aby byly v souladu s tržními hodnotami, mělo být rovněž zpomalen. Existující dvouúrovňový systém, ve kterém bylo některé zboží prodáváno za regulované ceny, zatímco jiné zboží za tržní ceny, neměl být rychle odstraněn.

Problémem byl už jen samotný fakt, jak politici na reformy nahlíželi. Také načasování a publicita reform nebyly vhodně zvolené. Celonárodní problém zvýšení cen na jaře 1988 nenastal kvůli *přehřátí*²¹ ekonomiky v roce 1987 ani spuštěním nadbytku oběživa. Hlavní příčinou byla špatná správa cenové politiky zemědělských produktů. Ceny masa, zeleniny a vajec byly již všechny zvýšeny. Zvyšování cen již bylo středem zájmu. Takže když pak byly hotovy plány pro cenovou reformu, načasování bylo špatně zvoleno a pochopitelně vyvolalo u obyvatel paniku, neboť se báli dalšího zdražování (Zhao Ziyang 2009: 214).

---

²¹ Přehřátí ekonomiky nastává, když je ekonomické tempo příliš vysoké. Takováto situace vede k poklesu mezd, vyšším nákladům a celkovému propadu ekonomiky.

Deng Xiaoping vždy věřil v cenovou reformu. V roce 1988 několikrát uvedl, že se cenová reforma dostavila příliš pozdě a že události by se vyvíjely lépe, kdyby reforma začala o několik let dříve (Zhao Ziyang 2009: 220). Moderní reformátoři, včetně Zhao Ziyanga, navrhovali udělat z trhu důležitý doplňkový mechanismus pro přidělování zdrojů a stanovení cen. Trh a tržní ceny by se týkaly zemědělské produkce a lehkého průmyslu atd. Taktéž chtěli v ČLR zahájit směr plánované ekonomiky komodit (Guo 2013: 82). Umírnění reformátoři zase upřednostňovali pomalý a postupný přístup k reformám, s dlouhým obdobím přizpůsobování se, během kterého by se nerovnováha vytvořená právě reformami napravila. Přáli si mít i nadále přísný správní dohled nad určitými klíčovými oblastmi ekonomiky, obzvláště investicemi a zahraničním obchodem. Báli se, že rychlé uvolnění kontroly nad ekonomikou způsobí nerovnováhu ve vedení čínské ekonomiky. Naproti tomu radikální reformátoři usilovali o rychlejší a ucelenější strukturální reformy, aby se rychle odstranila neefektivnost a nepoddajnost tradičního ekonomického systému. Byli ochotni riskovat kvůli efektivnosti ekonomiky, i když výsledek byl dočasnou nerovnováhou (Guo 2013: 82). Konzervativci pak trvali na zachování základních principů socialismu určených Marxem, Leninem a Stalinem (plánovaná ekonomika, veřejné vlastnictví výrobních prostředků atd.) (Guo 2013: 83).

Na rozšířeném zasedání politbyra v květnu 1988 navrhl Zhao Ziyang učinit značný pokrok v cenové reformě v následujících několika letech. Dříve to již prokonzultoval s Deng Xiaopingem a ten návrh podpořil. Později veřejně oznámil, že cenová reforma potřebuje určitý posun a musí se překonat existující problémy (Zhao Ziyang 2009: 220).

Deng Xiaoping navrhl vytvoření Vedoucí skupiny pro ekonomiku a finance (*Zhōnggòngzhōngyāng cáijīng lǐngdǎo xiǎozǔ* 中共中央财经领导小组). Cílem bylo nechat Zhao pokračovat ve vedení ekonomického rozvoje a reformy i poté, co přestal působit jako premiér. Když Li Peng (*Lǐ Péng* 李鹏) nastoupil jako premiér, spousta lidí měla obavy, protože Zhao Ziyang se v této problematice více vyznal. Ústřední výbor politbyra a Vedoucí skupina převzali moc, což znamenalo, že Zhao nemohl dále řídit ekonomické záležitosti (Zhao Ziyang 2009: 225).

Nakonec bylo rozhodnuto zastavit cenovou reformu a změnit ji na *změny a reorganizaci*. Zhao Ziyang navrhl, aby se soustředili na zlepšení ekonomické situace a zmírnili obavy obyvatel (Zhao Ziyang 2009: 221). Během tohoto období změn a reorganizací byla moc přesunuta do rukou Státní rady, daleko od Zhao Ziyanga a Vedoucí

skupiny pro ekonomiku a finance. Zhao Ziyang pokračoval s konzultacemi a hledáním ekonomických východisek se skupinou, ale nikdo s ním ani nediskutoval, natožpak aby uskutečnili jeho návrhy (Zhao Ziyang 2009: 225).

Metodou Státní rady bylo využívat administrativní postupy ke snížení úvěrových kvót. Výsledkem byla nedostatečná likvidita²² a žádné prostředky k obstarání zemědělských produktů nebo modernizaci technologií v továrnách. Produkce stagnovala. Zhao Ziyang navrhoval kontrolovat a zpřísnit úvěry, do takové míry, aby produkce stoupala a současně se zmírnily obavy obyvatel. Jeho nápad ale nebyl přijat (Zhao Ziyang 2009: 225-226).

Od 80. let, kdy začaly být reformy zaváděny, prošla KS Číny značnou proměnou. Před reformami bylo hlavním úkolem stranických kádrů ve venkovských oblastech implementovat politiku strany a udržovat společenský pořádek. Aby byly správně zaváděny reformy, vedení strany nejen, že dovolilo stranickým kádrům podílet se na obchodních aktivitách, ale také je přímo podporovalo ve vedení ekonomického rozvoje. Politické elity se tak změnily na elity obchodní (Wang Gungwu 2000: 8). Některé starší kádry si nyní stěžovaly, že od té doby, co Zhao Ziyang působil jako generální tajemník a ne premiér, by se měl raději zaměřit na stranu a záležitosti politických teorií a přenechat ekonomickou oblast Státní radě. Ve skutečnosti bylo jasné, že Státní rada se snažila zamezit Zhao Ziyangově práci a vyhnout se rozhodnutím vydaným Vedoucí skupinou pro ekonomiku a finance a nutila Zhao Ziyanga, aby pozastavil svou práci týkající se ekonomiky. Nemohla být náhoda, že tyto dvě události se staly ve stejnou dobu (Zhao Ziyang 2009: 226). Uvnitř strany rychle vznikala kampaň, jejímž cílem bylo odporovat reformám a sesadit Zhao Ziyanga. Za tímto vším stály kádry s vžitým přesvědčením o plánované ekonomice, kteří mysleli, že reformy byly neúspěšné a odpovědné za problémy jako byly runy na banky a panické nakupování věcí. S tímto vývojem bylo jednoduché kampaň dále šířit. V hongkongských novinách se dokonce psalo, že Zhao Ziyang byl zbaven reálné moci a už se nepodílel na řešení ekonomických otázek (Zhao Ziyang 2009: 226).

Starší kádry dlouho odporovaly agresivnímu tlaku Deng Xiaopinga, aby byl odstraněn ekonomický systém, který zavedl Mao Zedong. Dengův vliv byl ale tak velký, že se nikdo neodvážil mu otevřeně oponovat. První, kdo měl ztratit vliv, byl Hu Yaobang, který byl

---

²² Likvidita = rychlost možného převedení libovolného aktiva (zdroje) na peníze.

svržen v roce 1987. Zhao Ziyang se pak stal jejich dalším cílem (Bao, Chian a Ignatius 2009: 237).

2.1 Zvláštní ekonomické zóny

Důležitou změnou ve vývoji čínské ekonomiky a otevírání ČLR světu bylo založení zvláštních ekonomických zón (*jīngjìtèqū* 经济特区).

S počátkem tržních reforem a otevírání se světu od konce 70. let se čínská zahraniční politika čím dál tím více vzdalovala své uzavřenosti, která provázela období vlády Mao Zedonga a která byla spjata spíše s ekonomickými neúspěchy (Fürst 2010: 23). Raný úspěch reforem ale inspiroval Zhao Ziyanga k tomu, aby začal přemýšlet o využití pobřežních oblastí. Domníval se, že díky jejich otevření se čínská ekonomika začne rozvíjet rychleji a brzy se stane součástí celosvětové ekonomiky.

První podstatnou změnou bylo tedy stanovení prvních čtyř měst jako „zvláštních zón pro export“ v roce 1979. Uvedení těchto zón bylo v rozporu s čínskou tradicí soběstačnosti. Tyto speciálně vyčleněné oblasti obdržely zvláštní privilegia, která měla přilákat zahraniční kapitál. Zahraničním společnostem byly nabídnuty výhodné podmínky pro investování, vhodná místa pro budování továren a poměrně levná pracovní síla (Roberts 2003: 465). Tato pobřežní oblast navíc měla spoustu výhod, například dostatek pracovních sil nebo výhodné dopravní spojení (Zhao Ziyang 2009: 145). Tato první čtyři města byla vybrána velmi pečlivě pro své sousedství a dostupnost zdrojů zahraničního kapitálu. Zhuhai (*Zhūhǎi* 珠海) sousedí s Macaaem (*Àomén* 澳门), Shenzhen (*Shēnzhèn* 深圳) se nachází hned na severní hranici s Hongkongem (*Xiānggǎng* 香港) a Shantou (*Shàntóu* 汕头) a Xiamen (*Xiàmén* 厦门) zase naproti Taiwanu (*Táiwān* 台湾; Spence 1990: 674). Následujícího roku byl název těchto oblastí změněn na *zvláštní ekonomické zóny*, nejspíš aby naznačil jejich širší spektrum hospodářských aktivit (Spence 1990: 673).

V roce 1984 bylo investicím ze zahraničí otevřeno dalších 14 měst na pobřeží, například Šanghaj (*Shànghǎi* 上海), Kanton (*Guǎngzhōu* 广州) nebo Qingdao (*Qīngdǎo* 青島). Nejvíce zmiňován byl Shenzhen. Na počátku roku 1985 ho čínský tisk vyzvedával a šířil na oblast samá superlativa. Na jaře se situace poněkud proměnila. Ve zvláštních

ekonomických oblastech se začalo objevovat praní špinavých peněz, hazard, prostituce apod. Sociolog a politik Hu Qiaomu (*Hú Qiáomù* 胡乔木) varoval před zahraničními investicemi ve zvláštních ekonomických zónách. Nechtěl, aby ČLR vydávala svá práva vnějším zájmům. Podobně upozorňoval i politik, teoretik a jeden z vedoucích představitelů KS Číny v 80. letech Deng Liqun (*Dèng Lìqún* 邓力群) na to, aby Číňané oponovali trendu podlézání cizincům a uctívání zahraničních výrobků (MacFarquhar 1997: 375).

V zimě 1987 se Zhao Ziyang vydal na inspekci pobřežních oblastí, pro které pak v lednu 1988 navrhl strategii pro rozvoj pobřeží. O dalším rozvoji říká následující:

„Pokud jde o cestu, po níž se v minulosti vydali asijsí tygři²³, naše pobřežní oblasti naprosto mají podmínky se [po ní] vydat. Toto ve velké míře urychlí rozvoj pobřežních oblastí. (Guòqù sìxiǎolóng zǒuguò de lù, wǒmen yánhǎi dìqū wánquán yǒu tiáojiàn zǒu. Zhèyàng zuò jiāng dàdà jiākuài yánhǎi dìqū de jīngjì fāzhǎn. 过去四小龙走过的路, 我们沿海地区完全有条件走。这样做将大大加快沿海地区的经济发展; 145)“.

Tehdejší nabízená strategie rozvoje pobřežních oblastí vyžadovala ekonomiku orientovanou na export, což by znamenalo připojení se 100 až 200 milionů lidí ke světovému trhu, kteří by se účastnili mezinárodní výměny a soutěže. Hned poté, co byla strategie rozvoje pobřežních oblastí navržena, ji Deng Xiaoping plně podporoval a chválil. Několikrát hovořil o tom, že by se mělo využít vhodné příležitosti, odhodlaně jednat a rozhodně neměla být žádná příležitost ztracena. Objevily se také odlišné názory Yao Yilina a Li Penga (Zhao Ziyang 2009, 146). Yao Yilin, vicepremiér pro ekonomické záležitosti a dlouhodobý spolupracovník Chen Yuna, zdůrazňoval, že například Shenzhen *přežívá* jen díky opakovaným transfúzím ze státní pokladny. V diskuzi, která trvala rok, kritici zvláštních ekonomických zón předložili data, která měla prokázat, že Shenzhen zažívá chronickou ztrátu platební bilance, exportuje jen malý zlomek z celkové produkce a selhává v importu moderních technologií ze zahraničí (Harrington 1987: 169).

Podle Zhao Ziyanga se ale neměly objevit žádné problémy, pokud budou města na pobřeží postupovat podle uvedené strategie. Nebyla zde potřeba obrovských investic, výrobky mohly být rychle prodávány a surový materiál mohl být dovážen ze zahraničí.

---

²³ Nebo také asijsí draci (z původního čínského názvu *Yàzhōu Sì Xiǎolóng* 亚洲四小龙). Asijsí tygři jsou skupinou nově industrializovaných zemí východní a jihovýchodní Asie s velmi rychlým ekonomickým růstem. Původně do této skupiny patřily čtyři země: Singapur, Hongkong, Taiwan a Jižní Korea. Dnes se označení všeobecně používá pro státy s nadprůměrně rostoucí ekonomikou.

Ekonomiky *asijských tygrů* (*Yàzhōu Sì Xiǎolóng* 亚洲四小龙) byly tohoto důkazem. Objevily se zde jen dvě překážky, a to systém zahraničního obchodu a státem vlastněné podniky. Bylo nutné upravit fungování zahraničního obchodu a ty, kteří v něm působili učinit zodpovědnými za jeho chyby a úspěchy (Zhao Ziyang 2009: 147).

3. Politika a reformy – uvedení

Další okolnosti, které vedly k vyhoceným událostem na náměstí Nebeského klidu, se netýkaly jen oblasti ekonomiky a hospodářství. Nemalý podíl měla i oblast politiky a mezinárodních vztahů ČLR. Větší změny začaly v roce 1977, kdy se KS Číny zavázala ke Čtyřem modernizacím. Jejich prvotním záměrem byla vize, že se ČLR stane moderním vyspělým státem do roku 2000. Politický kontext, ve kterém se měl nový rozvoj odehrávat, byl definován v roce 1979 Deng Xiaopingem jako již zmíněné Čtyři základní principy. Dalším velkým krokem ke změně bylo zahájení procesu s Bandou čtyř (Roberts 2003: 459–460). Na tyto události pak navazovaly další a další. Nicméně od úplného počátku reformem Deng Xiaopinga v roce 1978 nemělo vedení KS Číny nikdy v úmyslu provádět skutečnou a důkladnou reformu politického systému. Ve všech komunistických zemích je vláda kontrolována komunistickou stranou, která deklaruje věrnost marxismu-leninismu, prohlašuje se za předvoj dělnické třídy a představuje základní dlouhodobé zájmy lidu jako celku. Ve většině těchto zemí strana prohlašuje, že má historický nárok vládnout *demokratickou diktaturou proletariátu*. Komunistická strana je tak na vrcholu mocenské struktury, vše kontroluje, dominuje nad státními sektory a proniká do společnosti (Guo 2013: 8). Mocenská struktura ve všech komunistických zemích je nedělitelná a ve své podstatě autoritářská. Moc strany se rozšiřuje do všech sfér v zemi jako je politika, kultura, vzdělání, náboženství, ekonomika a společenský život vůbec. Moc strany proniká celou společností a ovlivňuje všechny občany (Guo 2013: 9). KS Číny ale i nadále pokračovala v uchování stranické moci v politickém životě a jen postupně pomalým uvolňování kontroly v každodenním životě a ekonomických aktivitách občanů. V post-maoistické ČLR měla postupná změna podobu přechodu od modelu *silného muže* (avšak Deng Xiaoping neměl nikdy stejnou absolutní moc, jakou míval Mao Zedong) k *elitnímu modelu*, ve kterém nebyla veškerá práce zahraniční politiky tvořena vrcholným vedením, ale kolektivně jen menší skupinou čelních představitelů ÚV politbyra KS Číny. Ústřední výbor byl pak podporován byrokratickými institucemi, které poskytovaly vůdcům informace, politické konzultace, analýzy a další doporučení (Guo 2013: 280).

Zhao Ziyang nebyl ideologicky orientovaný vůdce a nebyl vázán ani komunismem, ani marketizací (*shìchǎnghuà* 市场化)²⁴, přesto jsou jeho demokraticko-socialistické sklony zjevné. Jeho pojetí demokracie, jak se ukázalo během diskuzí o reformních principech a Zhaově důrazu na reformní opatření, je něco, co spojuje socialismus a liberální demokracii. Takové pojetí demokracie, co zapadá do tradic sociální demokracie a odporuje stranické diktatuře (v čínském kontextu). Zhao Ziyang nebyl kapitalistický vůdce, ne proto, že byl komunist, ale proto, že byl demokrat. Demokrat, který věřil v sílu účasti občanů. Zhao Ziyang byl velmi liberální státník a opatrný reformátor. Přesto byl ale dosti odvážný na tehdejší situaci, když si představoval budoucnost demokratizace v ČLR (Wu a Lansdowne 2008: 52). Zhao Ziyang sám po dlouhou dobu čelil tlaku na všech frontách: radikálním reformátorům (kam patřili například ekonomové, soukromí podnikatelé nebo liberální intelektuálové), zájmům protireformních socialistů (státní úředníci a jiní státní zaměstnanci) a Deng Xiaopingovi, autoritě KS Číny, který se snažil vyvažovat politickou moc (Wu a Lansdowne 2008: 88). Následující text představí, co se odehrálo před osudným červnem 1989.

3.1 1987

Zhaovy aktivity v roce 1987 mohou být rozděleny na dvě fáze. Od ledna do dubna působil jako nástupce Hu Yaobanga ve funkci generálního tajemníka. Poté, co Hu Yaobang byl zbaven své funkce generálního tajemníka, Zhao Ziyang působil i nadále jako premiér, ale musel také převzít tuto novou pozici. Zhao Ziyang zdůrazňoval, že se nechce stát tajemníkem a že se více hodí na pozici premiéra. Deng Xiaoping ve svém okolí neměl pro tuto pozici vhodnějšího kandidáta, a tak Zhaovi nezbylo, než pozici přijmout (Vogel 2013: 583). Ve své knize Zhao uvádí, jak se Deng Liqun skoro stal tajemníkem. V průběhu léta 1987 Zhao Ziyangovi zavolal Ye Xuanning (*Yè Xuǎnnìng* 叶选宁)²⁵ a informoval jej, že s ním chce

---

²⁴ Proces, který umožňuje státním podnikům fungovat jako tržně-orientované firmy změnou právního prostředí, ve kterém fungují.

²⁵ Ye Xuanning je synem Ye Jianyinga (*Yè Jiànyīng* 叶剑英), maršála Čínské lidové osvobozené armády. Ye Xuanning je považován za průkopníka armádního podnikání a je také jedním z *princátek*, tedy potomků vůdců z éry Mao Zedonga. Jeho synem má údajně být Ye Jianming (*Yè Jiǎnmíng* 叶简明), podnikatel a předseda společnosti CEFC China Energy (*Zhōngguó huàxìn néngyuán* 中国华信能源).

hovořit Wang Zhen (*Wáng Zhèn* 王震). Tak se Zhao Ziyang rozhodl jej navštívit. Wang Zhen ho pak přesvědčoval, aby Zhao Ziyang místo generálního tajemníka nepřijal:

„*Neujímej se funkce generálního tajemníka. Ve Státní radě je hodně práce, která se bez tebe neobejde. Na Sekretariátu toho tolik není, ať to jde dělat Yao Yilin, to bude stačit. (Nǐ bùyào jiērèn zǒngshūjì, guówùyuàn de gōngzuò hěn duō, líbùkāi nǐ, shūjì chǔ de shì bù duō, kě ràng Yáo Yīlín qù gǎo jiù xínglè. 你不要接任总书记，国务院的工作很多，离不开你，书记处的事不多，可让姚依林去搞就行了; 194)*“.

Když o tomto problému společně hovořili, byl také přítomen Ye Xuanning. Tehdy se Zhao Ziyang ještě příliš nezajímal o pozici generálního tajemníka. Požádal tak Wang Zhen, aby přesvědčil Deng Xiaopinga, aby Zhao nemusel funkci přijmout. Později se však dověděl, že Wang Zhen byl velmi aktivní a usilovně se snažil na pozici generálního tajemníka dosadit právě Deng Liquna. Proto hodně lidí mělo strach a Zhao Ziyang neměl podle nich za žádnou cenu postoupit toto místo Deng Liqunovi. Celá tato situace vyvolala pak u Zhao Ziyanga zvýšenou pozornost a opatrnost.

Nejvíce se tedy Zhao soustředil na to, jak zabránit tomu, aby se nepřecenila Kampaň proti buržoaznímu liberalismu a pak také kontroloval a snažil se omezovat konzervativní křídlo, které doufalo, že kampaně využije, aby bránilo reformám. Druhá fáze trvala od května do začátku 13. sjezdu strany v říjnu 1987. V této době kladl důraz na reformy a i nadále se snažil bránit konzervativnímu křídlu a jejich ustrnulému myšlení – a to vše v duchu příprav na nadcházející sjezd (Zhao Ziyang 2009: 180).

3.2 Zhao Ziyangova vize čínské politiky

V post-maoistické ČLR byly politické změny institucionálního a správního charakteru a politické reformy racionální povahy. Existoval zde vysoce centralizovaný a jednotný systém, provinční a jiné místní vlády byly předmětem *dvojitého vedení*²⁶ na vyšší úrovni a téže úrovni stranické organizace (Guo 2013: 136). Zhao Ziyang se domníval, že čínský socialismus, který vznikl za feudálního období, za ostatními zeměmi zaostává a musí projít primární fází socialismu, kterou v žádném případě není vhodné přeskočit. Zhao tak volal po zesílení

---

²⁶ Provinční vláda vedená guvernérem stojí v čele čínských provincií. Tato vláda je pak zodpovědná provinčnímu výboru KS Číny v čele s prvním tajemníkem.

mechanismů svobodného trhu, rozšíření soukromých sektorů ekonomiky a neustálém zvyšování životního standardu. Stejně tak bylo důležité postupovat s politickými reformami. Podle Zhao Ziyanga zanechalo feudální dědictví určité problémy, jako byla například příliš centralizovaná moc či přebujelé úřednictvo. Hovořilo se o sedmi bodech, které pokud by se dodržely, měly by být dané problémy odstraněny. K těmto bodům patřilo např. oddělení strany a vlády, reformování vládní byrokracie a vedení dialogu mezi KS Číny a lidmi (MacFarquhar 1997: 412). Zhao Ziyang cítil silnou potřebu vylepšení stranických institucí a mechanismů a odloučení se od minulosti. Neboť, podle něj, stát, který realizuje rozsáhlé ekonomické a sociální reformy, se neobejde i bez odpovídajících institucionálních a legislativních změn.

3.2.1 Stranický systém

Politická reforma, jak ji v té době až do roku 1989 pro Čínu viděl Zhao Ziyang, nepředstavovala ani adaptaci více stranického systému, ani zavedení západního stylu parlamentního systému a dokonce si ani nemyslel, že by se měla obměnit vládnoucí pozice KS Číny. Domníval se, že by se nemělo změnit postavení vládnoucí strany, ale především způsob, jakým se vládlo. Měl v úmyslu modernizovat vedení, aby bylo civilizované, osvícené a otevřené (Zhao Ziyang 2009: 253). Především by KS Číny musela zvětšit transparentnost strany a státních rozhodovacích procesů. Gorbačov takovouto politiku nazýval *otevřeností* (glasnost; *gōngkāi xìng* 公开性) a Zhao Ziyang ji nazýval *transparentností* (*tòumíngdù* 透明度). Hlavní činnosti a rozhodnutí měly být tvořeny veřejností (Zhao Ziyang 2009: 254).

3.2.2 Přejít k demokracii

Přestože Zhao Ziyang působil v KS Číny, byl si zcela vědom, že čínský systém byl dosti daleko od demokratického systému. Došel k závěru, že parlamentní demokracie (*yìhuì mínhǔ zhǔyì* 议会民主主义)²⁷ se zdála jako nejvhodnější postup pro moderní stát a měla být

---

²⁷ Parlamentní demokracie je demokratická forma vlády, v níž strana, která má největší zastoupení v parlamentu, tvoří vládu. V jejím čele stojí premiér.

i cílem pro ČLR. Přechod k demokracii by měl podle Zhaa být prováděn postupně. Zhao odmítal buržoazní demokracii, podle něj by nebyla pro ČLR vhodná, oslabovala by práva a sociální stabilitu (MacFarquhar 1997: 413). Na druhou stranu pokud by se ČLR nepřiblížila blíže k cíli, tedy parlamentní demokracii, bylo by nemožné vyřešit abnormální okolnosti čínské tržní ekonomiky (nezdravý trh, kupčení s mocí, bující korupce a zvětšující se propast mezi bohatými a chudými (Zhao Ziyang 2009: 253). Zhao zdůraznil, že parlamentní demokracie existuje primárně ve vyspělých státech. Některé z rozvojových zemí, které zavedly parlamentní politiku příliš brzy, nemohly plně rozvinout její potenciál a pouze se rozvíjely některé problémy: vláda nemohla dobře uplatňovat vliv, společnost nebyla dostatečně stabilní a byly organizovány různé vojenské převraty. Proto Zhao Ziyang upozorňoval, že pro rozvoj parlamentní demokracie ve státě, který je moderní a vyspělý, musí existovat určité předpoklady. Ve svých nahrávkách Zhao Ziyang popisuje situaci v Asii následovně:

„Na druhou stranu, dle reálné situace v Číně potřebujeme poměrně dlouhé přechodné období. V tomto ohledu si asijské země a regiony zaslouží naši pozornost z mnoha důvodů. (Lìngwàiyìfāngmiàn, gēnjù zhōngguó de shíjì qíngkuàng, wǒmen xūyào yīgè jiàocháng de guòdù shíqí. Zài zhè fāngmiàn Yàzhōu guójiā hé dìqū yǒu hěn duō qíngkuàng zhídé wǒmen zhòngshì 另外一方面，根据中国的实际情况，我们需要一个较长的过渡时期。在这方面亚洲国家和地区有很多情况值得我们重视; 257)“.

Jako vzor pro ČLR Zhao Ziyang považoval například Čínskou republiku na Taiwanu nebo Korejskou republiku, které postupně přešly z jejich původního systému k demokratičtějším formám vlády. Zhao Ziyang se domníval, že na cestě k demokratizaci by si měla KS Číny zachovat svou pozici, zatímco by probíhala změna vládnoucích metod. To by měl být, podle Zhao Ziyanga, stále vhodný způsob (Zhao Ziyang 2009: 257).

Zhao Ziyangem navržený postup by pomohl udržet stabilitu ve společnosti a vytvořit patřičné prostředí pro ekonomický, společenský a kulturní rozvoj. Mělo by to umožnit hladký přechod k vyspělému, civilizovanému a demokratickému politickému systému. Pokud by byla cílem politické reformy parlamentní demokracie, musela by vládnoucí strana učinit dva důležité kroky. Jednak by strana musela umožnit vznik politické opozice společně se svobodou tisku, a pak vyšší míra demokracie uvnitř samotné KS Číny by umožnila přijmout demokratické procedury a využívat demokratické způsoby k reformování sebe samé.

Jak dlouho bude takovýto přechod trvat, záleželo na společenském rozvoji (Zhao Ziyang 2009: 257).

Během studentských protestů na jaře 1989 navrhoval Zhao Ziyang *demokracii (mínzhǔ 民主) a vládu zákona (fǎzhì 法治)* jako způsob, jak stabilizovat situaci v zemi a vyřešit problémy. Tento princip Zhao oznámil ve svém proslavu v Asijské rozvojové bance (*Yàzhōu Kāifā Yínháng 亚洲开发银行*) 4. května 1989 v Pekingu. Později potvrdil tento princip jako způsob, jak provádět politické reformy v ČLR a jak transformovat čínský politický systém. Nicméně Zhaovo pojetí demokracie a vlády zákona bylo odlišné od toho, jak byly tyto termíny vnímány vedením KS Číny. Strana navíc před i po Zhaovi o tomto všem raději jen mluvila, než aby cokoliv z toho konala (Wu a Lansdowne 2008: 32). Zhao se domníval, že téměř všechny vyspělé národy nepřijaly parlamentní demokracii náhodou. Toto prokazovalo, že pokud se chce nějaký stát modernizovat a uplatnit tržní ekonomiku, musí praktikovat parlamentní demokracii jako její politický systém. Samozřejmě připouštěl, že v budoucnosti se možná objeví jiný vyspělý politický systém, než je parlamentní demokracie. Pokud se tedy chtěl stát modernizovat, musel přijmout parlamentní demokracii, jinak by mohlo dojít k situacím, které se objevily ve spoustě vyspělých zemích, včetně ČLR. Jako například ke komercializaci moci, bující korupci či příliš velkému rozdělení na chudé a bohaté občany (Wu a Lansdowne 2008: 270).

3.2.3 Oddělení strany a vlády

Zhao Ziyang na 13. sjezdu strany usiloval o oddělení strany a vlády. Klíčové bylo oddělení jejich funkcí. KS Číny by se neměla nadále zabývat administrativou. Naopak by se měla zaměřit na hlavní politické problémy. Toto oddělení vyžadovalo organizační reformy. Zhao také oznámil, že oddělení ve stranách, které mají své protějšky ve vládě, by měly být zrušeny. Po 13. sjezdu byly provedeny určité kroky, které vedly k oddělení strany a vlády (Wu a Lansdowne 2008: 22–23). Zhao Ziyang měl na tento problém jiný pohled než Deng Xiaoping. Deng Xiaoping se více soustředil na odstranění zásahů státních úředníků v hospodářské správě. Zhao Ziyang pak nabízel systematický plán, jak oddělit stranu od vlády a jiných veřejných organizací (Wu a Lansdowne 2008: 36). Dle něj měla vedoucí strana respektovat oddělení strany a státu. Stranické vedení by tak bylo především politické a nezasahovalo by do dalších oblastí. Zhao usiloval i o zmírnění stranického dohledu v oblasti

kultury a umění. Strana by neměla být tak řídicí a přísná. Přenesení zodpovědnosti na podnikové manažery narazilo na tuhý odpor členů KS Číny i místních stranických výborů. Ty byly zvyklé na Výbor strany, který zařizoval vše a měl monopol moci nad stranou a státní správou (Zhao Ziyang 254–255).

Zhao a jeho Skupina pěti (i když v té době měla ve skutečnosti 19 členů) připravovali plán reformy. V březnu 1987 pak poslali Deng Xiaopingovi dopis s návrhem, jehož klíčovým tématem bylo právě oddělení strany a vlády. Deng Xiaoping tuto problematiku sám zmiňoval už v roce 1980. Zhao a jeho pracovní skupina předala dopis Deng Xiaopingovi, ten ale žádal návrh několikrát předělat, než byla nakonec schválena konečná verze na 7. plénu XII. Ústředního výboru KS Číny (MacFarquhar 1997: 406). Deng Xiaoping na rozdíl od Zhao Ziyanga nevěřil, že by rozdělení moci na výkonnou, zákonodárnou a soudní mohlo v ČLR fungovat. Věřil v jednotný systém vedení a to i přes to, že ČLR měla k odděleným funkcím nakročeno. Především díky sjezdům strany se zdánlivými zákonodárnými funkcemi (Ústřední výbor KS Číny; *Zhōngguó Gòngchǎndǎng Zhōngyāng Wēiyuánhui* 中国共产党中央委员会), výkonnými funkcemi a Ústřední komisí pro disciplinární inspekci (CCDI; *Zhōngguó Gòngchǎndǎng Zhōngyāng Jilǜ Jiǎnchá Wēiyuánhui* 中国共产党中央纪律检查委员会) – institucí se soudními funkcemi, která měla kontrolovat počínání členů strany (Vogel 2011: 386).

3.2.4 Volby

Zhao Ziyang usiloval taktéž o reformování volebního systému (*tóupiào zhìdù* 投票制度). Politická soutěž a pravidelné volby (*xuǎnjǔ* 选举) s účastí všech občanů jsou klíčové prvky demokracie. Volby zahrnují politickou soutěž a účast občanů, což jsou dva hlavní elementy demokracie. Chtěl zavést do voleb soutěživost tím, že by bylo více kandidátů než volených pozic (*chā'èxuǎnjǔ* 差额选举), což by nahradilo starý systém, kdy byl stejný počet kandidátů i pozic (*děng'èxuǎnjǔ* 等额选举). Usiloval i o změnu procesu nominování kandidátů. Způsobili uchazeči by byli voleni spravedlivě podle práva, což by mělo ukončit rozhodující postavení KS Číny nad nominací kandidátů. Zvažovalo se také navrhovat více kandidátů do vedení Všečínského shromáždění lidových zástupců (*Quánguó rénmin dàibiǎo*

dàhuì 全国人民代表大会). Konečný výběr by byl vykonán zástupci Všečínského shromáždění lidových zástupců po tom, kdy by KS Číny navrhla své kandidáty.

V lednu 1987 vydal Zhao instrukce, jak okamžitě zavést tato reformní opatření, aby se mohly svobodné volby delegátů konat již na 13. sjezdu strany a v dalších ústředních vedoucích orgánech. Přestože v ČLR nemohli přijmout demokratické volební metody, KS Číny mohla minimálně zvýšit počet nabízených kandidátů, včetně pozic jako byl předseda Všečínského shromáždění lidových zástupců nebo premiér Státní rady. S více kandidáty by lidé měli možnost skutečného výběru (Zhao Ziyang 2009: 255). 13. sjezd strany se konal v říjnu 1987 a soutěž, i když přece jen značně limitovaná, byla zavedena ve volbách do Ústředního výboru KS Číny. Bylo nominováno 185 kandidátů na 175 křesel. Byla to sice drobná změna, ale také to bylo poprvé v moderní historii KS Číny od roku 1958, kdy byly oficiálně aplikovány takovéto volby v ústředních vedoucích orgánech (Wu a Lansdowne 2008: 43–45).

Prostředkem, jak podnítit podporu veřejnosti k politickým záležitostem byl systém místních voleb, který se v této době rovněž oživil. Volby probíhaly na 4 úrovních – v 50 000 městských (někdejší Mao Zedongovy komuny), 2750 okresech (nebo odpovídajících částech velkých měst), 29 provinciích a konečně do Všečínského shromáždění lidových zástupců, které se scházelo v Pekingu. Před Kulturní revolucí (během níž byly všechny druhy voleb zastaveny) představovaly volby masový rituál *zvolení* jednotné a předem vybrané kandidátky. Byla to minimalistická forma účasti na politickém životě, kde nebylo třeba se na volební lístek ani podívat, stačilo ho jen vhodit do urny (Fairbank 2010: 463–464).

3.2.5 Dialogy

Rozhodnutí o zásadních otázkách mělo být výsledkem probíhajících rozhovorů s různými společenskými skupinami, nejen uvnitř KS Číny a nejen po konzultacích mezi klíčovými postavami ostatních politických stran (Zhao Ziyang 2009: 254). Zhao Ziyang odmítal představu sjednoceného veřejného názoru za socialismu. Domníval se, že vláda by měla poslouchat občany a rozhodně reflektovat jejich názory (MacFarquhar 1997: 413). Předpokladem dialogu je existence různých společenských skupin, jinak by nemohl být veden dialog. A co víc, bylo nutné změnit situaci, ve které všechny sociální skupiny včetně

zaměstnaneckých odborů, mládežnických organizací, ženských spolků, obchodních komor a jiných byly v jednotvárném spojení s KS Číny. Tyto organizace a spolky by neměly být považovány za nástroje strany. Měly sloužit jako hlas lidu. Jen dialog vedený skupinami tohoto typu by totiž byl smysluplný. Jinými slovy – jejich funkce jako prostřednických organizací měla být plně rozvíjena. KS Číny by neměla přebírat kontrolu nad vším a zasahovat příliš do jejich záležitostí. Měla by jim dát prostor pro vlastní nezávislé aktivity. Za takovýchto podmínek by KS Číny měla vést dialogy a konzultovat problémy s různými sociálními skupinami a umožnit těmto skupinám, aby se reálně podíleli na politice. KS Číny potřebovala obohatit úroveň spolupráce s jinými politickými stranami a nechat tyto strany, aby užívaly opravdové politické účasti s funkcemi dialogu a vzájemného systému brzd a protivah. Zhao také zvažoval povolit jiným politickým stranám řídit své vlastní aktivity a zřídit jejich vlastní vedoucí skupiny (Zhao Ziyang 254).

3.2.6 Spolupráce s dalšími politickými stranami

Zhao Ziyang rovněž usiloval o zefektivnění činností KS Číny prostřednictvím spolupráce s politickou opozicí. Ostatní strany by mohly být užitečné, pokud by jim byla povolena opravdová politická účast. Zhao navrhl změnit *více stranický spolupracující systém pod záštitou KS Číny* na *více stranický spolupracující systém spolu s vedením KS Číny*. Také navrhl, aby nadaní členové ostatních politických stran byli povýšeni na pozice vicepremiérů nebo dokonce na ministerskou úroveň v různých úsecích Státní rady (Zhao Ziyang 2009: 254–255). Naskytla se také otázka, jak rozvíjet potenciál ostatních politických stran. Pokud by byly politickými stranami, měly by být stranami s opravdovou politickou participací. To znamená, že měly mít funkce jako opravdové politické strany, ne jen jako jednotliví reprezentanti ve Všečínském shromáždění lidových zástupců.

3.2.7 Svoboda tisku

Pozornost byla rovněž věnována tisku, protože tichý souhlas veřejnosti s vládnoucí diktaturou udržovala KS Číny částečně také díky médiím (Fairbank 2010: 461). Pro KS Číny plnila média tři funkce. První bylo zprostředkovat stranickou politiku masám. Druhou, kterou

plnily reportáže, a to i v případě, kdy nakonec nebyly otištěné, bylo poskytnout funkcionářům užitečné informace o náladách veřejnosti a situaci mezi občany. Posledním úkolem médií bylo *pomáhat vůdcům a lidu dohlížet nad byrokracií* (Fairbank 2010: 462).

Zhao Ziyang sám rovněž zdůrazňoval i větší svobodu slova pro média. KS Číny byla totiž velmi citlivá a využívala média jako nástroj propagandy. Obsah všech novin a rozhlasových vysílání byl KS Číny přísně kontrolován. Média musela propagovat politiku a mobilizovat všeobecnou podporu strany. V roce 1988 Zhao Ziyang navrhl, že by se média měla oživit. Chtěl zvýšit množství informací, rozšířit otevřenost médií, zlepšit jejich roli coby kanál dialogu mezi lidmi a vládou a zvýšit účinnost funkce mediální propagandy. Během studentských protestů v roce 1989 byla pak liberalizace médií jedním ze základních požadavků protestujících. Volali po větší svobodě slova a tisku (Wu a Lansdowne 2008: 24–26).

3.2.8 Kádrový systém

Dengovo vedení potřebovalo na prvním místě obnovit svou legitimitu tím, že přiznalo svoje chyby. Ke znovuzískání důvěry veřejnosti bylo třeba znovu protřídit členskou základnu strany (Fairbank 2010: 451). Deng Xiaoping rehabilitoval mnoho nespravedlivě odsouzených lidí, kteří byli během Kulturní revoluce označeni za *protisocialistické živly* (Fairbank 2010: 450). Přeprocování a modernizace systému státní správy mělo vymýtit byrokratismus a ukončit monopol kontroly KS Číny nad vládními zaměstnanci (MacFarquhar 1997: 413).

Jednou z Zhaových představ právě bylo nahradit starý kádrový systém, který ČLR přijala podle sovětského vzoru, moderní státní službou. Personální politika byla vykonávána Politbyrem a jeho Stálým výborem. Všichni vládní úředníci byli vybíráni Organizačním oddělením ÚV KS Číny. Všechny kádry podléhaly jednotnému systému hodností, který stanovoval jejich vážnost, odměňování a přístup k informacím (Wu a Lansdowne 2008: 17). V roce 1987 na 13. sjezdu strany oznámil Zhao svůj záměr vytvořit systém státní služby. Zhao navrhl institucionalizaci některých změn, které byly již dříve představeny, jako například nábor nových úředníků skrze konkurenční zkoušení a hodnocení úředníků na základě jejich pracovních výkonů. Plán navíc zahrnoval dvě další inovace: za prvé, rozdělení kádrů do dvou typů – profesionálního státního úředníka (*yèwù gōngwùyuán* 业务公务员),

vybraného v otevřené soutěži a povýšeného dle vykonané práce, a úředníka zaobírajícího se politickými záležitostmi (*zhèngwù gōngwùyuán* 政务公务员), který by byl doporučen stranou a dohlížel by na profesionální úředníky. Za druhé, plán by stanovil výběrové řízení podle kategorií a rozlišoval by kádry pracující ve stranických orgánech, vládních orgánech, masových organizacích a ekonomických podnicích. V dubnu 1988 založila vláda Ministerstvo personálních záležitostí (*Zhōnghuá rénmin gōnghéguó guójiā rénsībù* 中华人民共和国国家人事部), které nahradilo Ministerstvo práce a personálních záležitostí (*láodòng rénsībù* 劳动人事部). Tyto reformy nebyly zaměřené jen na zlepšení kvalit kádrů, ale měly také racionalizovat řízení kádrů (Wu a Lansdowne 2008: 19). Zhaova vize moderní státní služby sestávala z meritokracie²⁸ a dělení úředníků na profesionální a politické podle západního vzoru. Princip meritokracie přežil podle některých expertů i bouřlivý rok 1989, a to na rozdíl od rozlišování úředníků, od kterého bylo upuštěno hned po Zhaově odchodu do ústraní (Wu a Lansdowne 2008: 21). Je však nejisté, jestli můžeme pojem meritokracie použít pro systém v ČLR, kde výkony a schopnosti vyhodnocuje KS Číny, a ne nezávislé orgány.

3.3 Kampaně

V 80. letech probíhalo v ČLR několik různě zaměřených kampaní. Jednalo se o politické kampaně, spuštěné KS Číny, které měly ovlivnit rozhodování a chování určitých cílových skupin. Kampaní v čínském podání se pak přesněji myslely pokyny, podle nichž byli straničtí funkcionáři a členové povinni upřednostnit zájmy lidu a trvat na jejich provádění a pracování v jejich prospěch (Forde 2013).

Nejintenzivnější z nich byla od roku 1983 do 1984 Kampaň proti duševnímu znečištění (*qīngchú jīngshén wūrǎn* 清除精神污染). Byla vedena konzervativními vůdci strany. Jejich cílem bylo potlačit některé kulturní trendy ve společnosti. Konzervativní vliv ve straně byl očividný díky zdůrazňování ideologické ortodoxie především při konfrontaci s politikou otevření a reform. Podobnou kampaní byla i Kampaň proti buržoaznímu liberalismu (*zīchǎn jiējì zìyóu zhǔyì* 资产阶级自由主义)²⁹, která měla oponovat rozvíjejícím se západním

---

²⁸ Meritokracie = vláda nejschopnějších odborníků.

²⁹ Termín se v ČLR začal používat v 80. letech. Odkazuje k parlamentní demokracii nebo populárním západním kulturám.

tendencím v čínské společnosti. Vedení strany se totiž domnívalo, že liberalizace odporuje Čtyřem základním principům vyhlášených Deng Xiaopingem. Četné reformní náznaky znepokojovaly zvláště starší členy strany. Obávali se možné ztráty vedoucí úlohy KS Číny. Strana s nelibostí přihlížela vlivu populární kultury z okolního světa – nové účesy a oblečení, jazzová a rocková hudba, sexuální uvolnění a pornografie a podvrtné spisy. Tyto kampaně útočily zvláště na myšlenkové trendy a životní styl mezi studenty, spisovateli, umělci a intelektuály vůbec (Fairbank 2010: 465). Podle Zhao Ziyanga naučila Kampaň proti duchovnímu znečištění stranu, že lidem jako Deng Liqun a Hu Qiaomu musí být zabráněno v organizování kampaní takového rozsahu. Od počátku totiž právě Zhao Ziyang stanovil požadavky ohledně podstaty, rozsahu, klíčových bodů, politik a metod:

„V dokumentu ‚Oznámení ÚV KS Číny o několika otázkách současného odporu proti buržoaznímu liberalismu‘, za jehož formulování jsem zodpovídal, jsme jasně vytyčili, že tento boj klade důraz na vyřešení problémů zásadních politických principů a směrů politiky. (Zài wǒ zhǔchí zhìdìng de “zhōnggòng zhōngyāng guānyú dāngqián fǎnduì zīchǎn jiējí zìyóu huà ruògān wèntí de tōngzhī” de wénjiàn zhōng, míngquè tíchū zhè chǎng dòuzhēng zhuózhòng jiějué gēnběn de zhèngzhì yuánzé hé zhèngzhì fāngxiàng wèntí. 在我主持制定的《中共中央关于当前反对资产阶级自由化若干问题的通知》的文件中，明确提出这场斗争着重解决根本的政治原则和政治方向问题; 180–181).“

Toto mělo být podle Zhaa úzce omezeno jen na stranu a limitováno na její oblast politické ideologie. Kampaň se neměla dotýkat venkovské politiky, vědy, technologií a ani literatury a umění. Ani neměla být vedena na venkově. V podnicích měly být praktikovány jen příznivé vzdělávací aktivity. V oblasti politické ideologie bylo nutné kampaň zmírnit na výchovné aktivity, pokud šlo o politické směry a principy. Anti-liberalizační kampaň měla být vedena v souladu s principy 3. pléna a žádná z konzervativních metod nebyla povolena (Zhao Ziyang 2009: 181).

28. ledna 1987 pronesl Zhao Ziyang řeč o rozsahu, politice, klíčových bodech a metodách kampaně, nastiňující přístup Ústředního výboru KS Číny tak, aby se novinky mohly rychle rozšířit během oslav Svátků jara. Zvláště poznamenal, že se 3. plénum usneslo, že nebude následovat žádná další masová kampaň³⁰:

---

³⁰ Masové kampaně jsou akce organizované politickými elitami k mobilizaci co největšího počtu obyvatelstva. Cílem je silně vypořádat se s určitým problémem. Masové kampaně jsou charakteristické obzvláště pro období vlády Mao Zedonga.

„V tomto projevu jsem výslovně řekl toto: Počínaje 3. plénem ÚV se ustanovilo, že se v budoucnu nebudou konat kampaně. Ale lidé si zvykli na to, že jsme v minulosti kampaně prováděli, takže jakmile řekneme, že jsme proti něčemu, stejně se udělá kampaň se vším všudy. (Wǒ zài zhè piān jiǎnghuà zhōng, tèbié jiǎngle zhè duàn huà: Sān zhōng quánhuì yǐlái guīdìng, jīnhòu bù gāo yùndòng. Dàn guòqù rénmen gāo yùndòng gāo guànlè, yī shuō yào fǎn shénme, hái shì gāo yùndòng nà yī tào. 我在这篇讲话中，特别讲了这段话：“三中全会以来规定，今后不搞运动。但过去人们搞运动搞惯了，一说要反什么，还是搞运动那一套；181).“

V tehdejší přístup strany, jak porazit liberalismus a vyhnout se metodám masových kampaní, bylo velmi důležité od začátku být ostražití vůči možným předpojatým tendencím. Podle Zhao Ziyanga by bylo velkou chybou udělat to, co v minulosti – klást důraz pouze na příliš rychlé a příliš odvážné postupování. Od počátku měla strana jasně definovat charakteristiku, rozsah, priority, zásady a metody kampaní, aby bylo jasné, co se mohlo a nemohlo činit. Bylo třeba oznamovat, jaká přesná byla omezení. Takto se měli vyhnout další masové kampani. Protože Svátky jara připadly v roce 1987 na 29. ledna, zpráva vydaná Ústředním výborem měla být schválena na zasedání politbyra odpoledne 28. ledna. Z tohoto důvodu nebylo možné ji včas rozšířit ještě před svátky (Zhao Ziyang 2009: 181).

Zhao Ziyangově promluvě a připravené zprávě se vysmívali ti, kteří doufali v plnohodnotnou kampaň, jako například Deng Liqun, Hu Qiaomu a nebo Wang Renzhi (*Wáng Rěnzhi* 王忍之)³¹. Měli dojem, že tato zpráva je příliš omezující a chrání liberály. Oponovali tomuto dokumentu, ale protože definoval rozsah, klíčové body a politiku od počátku, kampaň skončila postihnutím několika lidí, nezpůsobila však dalekosáhlé škody, tak jako tomu bylo u kampaní typu Velkého skoku nebo Kulturní revoluce.

Deng Liqun, Hu Qiaomu a Wang Renzhi byli popuzeni Zhaovou strategií. Pokusili se ovládnout veřejné mínění a při každé příležitosti kampaň narušovali (Zhao Ziyang 2009: 182). Jejich cílem bylo vyvíjet nátlak na Zhao Ziyanga, aby přepracoval daný přístup a dovolil jim tak pokračovat bez omezení. Zároveň se jim nelíbilo, že bylo povoleno kritizovat ty, kteří hovořili o liberalizaci, ale kritizovat ty, kteří ji prováděli, povoleno nebylo (Zhao Ziyang 2009: 188).

Někteří tak využili kampaně k odporu k reformám. Tento postoj byl však neslučitelný s cílem udělat z 13. sjezdu strany setkání, které by podporovalo reformu. Pokud strana chtěla,

---

³¹ Wang Renzhi působil jako ředitel Ústřední plánovací komise a později také jako šéfredaktor časopisu Rudá vlajka.

aby 13. sjezd strany byl úspěšný, bylo nutné zdůrazňovat reformu hlavně v médiích. Deng Xiaoping podporoval tento Zhaův přístup (Zhao Ziyang 2009: 189). Potom, co se měla vyřešit problematika rozšiřování kampaně, bylo dalším krokem pokračování v reformách. Jen s reformami se totiž měla rozvíjet produktivita a životní úroveň tak měla stoupat. Lidé by tak viděli výhody socialismu a vliv liberalismu se měl postupně ztrácet (Zhao Ziyang 2009: 189)

Kampaň skončila 13. sjezdem strany v roce 1987, který vyzdvihoval reformy a byl proti *zkostnatění* a konzervativním tendencím. Během jednoho roku se pak politická atmosféra zcela proměnila.

3.4 Hu Qiaomu a Deng Liqun

K oponentům Zhao Ziyanga, s velmi odlišným názorem, o kterých se ve svých nahrávkách velmi často zmiňuje, patřili starší představitelé Hu Qiaomu a Deng Liqun. Hu Qiaomu byl jedním z největších obhájců Mao Zedongovy doktríny v období reform a na počátku 80. let měl na starosti ideologické záležitosti. Deng Liqun působil jako ministr Oddělení propagandy ÚV KS Číny (*Zhōnggòng zhōngyāng xuānchuánbù* 中共中央宣传部) a byl nejvýraznějším představitelem konzervativců za reformní éry.

Před začátkem Kampaně proti buržoaznímu liberalismu nebyla situace pro Hu Qiaomu a Deng Liquna příznivá. V roce 1986 se Deng Xiaoping od Hu Qiaomu distancoval a dlouho se s ním nestýkal. Hu Qiaomu totiž velmi intenzivně oponoval úsilí Deng Xiaopinga prosazovat změny v ekonomice ČLR a větší otevřenost okolnímu světu. Vztahy Deng Xiaopinga a Deng Liquna byly o něco lepší, i když si Deng Xiaoping povšimnul, že Deng Liqun byl představitelem konzervativnějších aktivit (Zhao Ziyang 2009: 191). Deng Liqun byl odpůrcem tržně orientovaných reform. Nebyl příliš zastáncem fanatismu Mao Zedongovy politické éry, naopak, ke konci období Kulturní revoluce podporoval Deng Xiaopinga. Přesto ale Deng Liqun tvrdil, že Deng Xiaoping se příliš odchýlil od ideálů marxismu-leninismu a snažil se zpřísnit kontrolu nad ideologií. Jakmile kampaň začala, Deng Liqun zorganizoval skupinu, která uplatňovala metody užívané v masové kritice Kulturní revoluce. Publikovali články za článkem, převzali formu masové kritiky citováním bez kontextu a zveličování osobních přestupků velmi krutým způsobem (Zhao Ziyang 2009: 187). Na setkání sekretariátu kritizoval Zhao Ziyang Deng Liquna a požádal skupinu, aby ukončila

takového chování. Články, které skupina Deng Liquna sepsala, nebyly všeobecně vřele přijaty, neboť byly naplněny metodami masové kritiky Kulturní revoluce. Výsledkem bylo, že články, které kritizovaly liberalismus, se objevovaly stále méně často (Zhao Ziyang 2009: 187). Deng Liqun byl nakonec odstraněn z pozice šéfa propagandy, ale působil jako člen politbyra. Dále byl rozpuštěn Výzkumný úřad sekretariátu a pozastaveno vydávání magazínu Rudá vlajka (*hóngqí* 红旗), který se zaměřoval na maoistickou ideologii. Tyto události popudily některé starší kádry vůči Zhao Ziyangovi ještě více (Zhao Ziyang 2009: 193).

3.5 Postoje a názory Deng Xiaopinga

Deng Xiaoping vyznával cestu marxismu-leninismu (*Mǎkèsī · Lièníngzhǔyì* 马克思列宁主义) a celá strana pak hlásala diktaturu proletariátu (*wúchǎnjiējí zhuānzhèng* 无产阶级专政). Podobně jako Mao Zedong se i Deng Xiaoping snažil udržet osobní i stranickou kontrolu nad armádou. Až do listopadu 1989 zůstal předsedou Ústřední vojenské komise.

Od roku 1980 do 1989 Deng Xiaoping opakovaně hovořil o odporu k liberalizaci. Na 12. sjezdu strany v září 1982 nasadil Deng Xiaoping mírný tón. Chtěl, aby se reformy i nadále prohlubovaly, i při dodržování socialistické orientace ČLR (MacFarquhar 1997: 345).

Léta 1986 a 1987 byly dva roky, kdy se Deng Xiaoping zaměřil na vypořádávání se s Kampaní proti buržoaznímu liberalismu. Dengovo pojetí politických reforem bylo odlišné od toho, jak obsahu reforem většina lidí porozuměla – tedy modernizaci státu a demokratizaci. Dengovým cílem bylo uskutečnit správní reformy. Když Deng Xiaoping hovořil v roce 1987 s hosty z Jugoslávie, řekl, že politické reformy byly všeobecně spojovány s demokratizací, ale význam demokratizace nebyl zcela jasně definován. Deng Xiaoping byl proti systému s konkurencí politických stran, rozdělení moci na tři složky a parlamentnímu systému západních zemí. Pokaždé, když se zmiňoval o reformě, vždy zmínil, že západní politický systém rozhodně nemůže být v ČLR přijat. Byl totiž zásadní součástí buržoazní liberalizace, které oponoval (Zhao Ziyang 2009: 237). Před navrhováním Politické zprávy o 13. sjezdu strany Deng Xiaoping dokonce několikrát varoval Zhao Ziyanga, aby se nenechal ovlivnit západním konceptem rozdělení moci na tři složky. Zdůraznil také, že se ve zprávě nesmí o oddělení moci objevit ani zmínka. Deng Xiaoping si reformu politického systému představoval spíše jako administrativní reformu. Jednalo se o zjednodušení uspořádání, snížení

počtu zaměstnanců, omezení byrokracie, zlepšení výkonnosti apod. Nic z toho se ale nedotýkalo hlavních problémů politického systému (Bao, Chiang, Ignatius 2009: 262).

3.6 13. sjezd a Zhao Ziyangova Politická zpráva

XIII. sjezd KS Číny se konal ve dnech 25. října až 1. listopadu 1987 v Pekingu a účastnilo se jej 1936 delegátů. Hlavním tématem sjezdu mělo být objasnění teorie o primární fázi socialismu a prohloubení a zrychlení reform. Byly zde ustanoveny také tři kroky pro strategii ekonomického rozvoje. Prvním krokem bylo zdvojnásobení hrubého národního produktu, aby byly vyřešeny potravinové nedostatky. Dalším krokem později HNP³² zčtyřnásobit, aby se zlepšila životní úroveň lidí. Posledním krokem pak bylo dokončit modernizaci země.

Zhao Ziyangovy přípravy na tento sjezd dokazovaly jeho politické schopnosti. Využíval nově nabyté moci, aby prosazoval svůj program podpory ekonomické liberalizace. Byly zde dvě hlavní záležitosti, které pro 13. sjezd strany připravoval: první záležitostí bylo vypracovat koncept Politické zprávy a druhou doplnění pozic ve vedení, kterému se budu více věnovat v následující části práce. Zpráva měla být navržena skupinou, která byla uspořádána ještě před rezignací Hu Yaobanga. Potom, co odstoupil, ale zůstala jeho práce stát na mrtvém bodě. Zhao skupinu znovu sjednotil a vedoucím ustavil Bao Tonga. Skupina nadále pracovala pod Zhao Ziyangovým dohledem.

„21. 5. jsem napsal Deng Xiaopingovi dopis s návrhem konceptu Politické zprávy, navrhoval jsem, aby se „počáteční fáze socialismu“ učinila teoretickým základem celé zprávy. Systematicky jsem vyložil teorii, linii a úkoly budování socialismu s čínskými rysy. (Wǒ yú 5 yuè 21 rì jiù rúhé cǎoni zhèngzhì bàogào de shèxiǎng gěi Dèng Xiǎopíng xiěle fēng xìn, tíchū yào yǐ “shèhuì zhūyì chūjī jiēduàn” zuòwéi zhènggè bàogào de lǐlùn gēnjù. Xìtǒng chǎnshù jiànshè yǒu Zhōngguó tèsè de shèhuì zhūyì de lǐlùn, lùxiàn, rènwù. 我于5月21日就如何草拟政治报告的设想给邓小平写了封信，提出要以“社会主义初级阶段”作为整个报告的理论根据。系统阐述建设有中国特色的社会主义的理论、路线、任务; 195).“

---

³² HNP neboli hrubý národní produkt je celková peněžní hodnota finální produkce vyrobené za určité období (obvykle jednoho roku) výrobními faktory ve vlastnictví rezidentů dané země

Dále se Zhao Ziyang také zaměřil i na základní body definované 3. plénem ÚV KS Číny XI. Funkčního období roku 1978, které byly dodržování Čtyř základních principů a politiky reformem a otevření se světu k povzbuzení ekonomiky. Zpráva byla rychle přijata Deng Xiaopingem, kterému se zamlouvala její osnova. Protože se politická atmosféra zlepšovala, vypracovávání zprávy probíhalo poměrně hladce. Zhao Ziyang požádal skupinu, která připravovala Politickou zprávu, aby využila *počáteční fázi socialismu* jako teoretický základ této zprávy. Základní přístup pro budování socialismu s čínskými prvky zahrnoval tři body: udělat z ekonomického rozvoje ústřední bod zájmu, dodržovat Čtyři základní principy a provádět reformy a politiku reformem a otevření (Zhao Ziyang 2009: 198-199).

13. sjezd byl příznivě hodnocen jak doma v ČLR, tak i v zahraničí. Lidé po celé zemi pocítili naději a Zhao Ziyang dokonce uvedl, že svým způsobem bylo oživeno jejich nadšení (Zhao Ziyang 2009: 213). Skromnější politické reformy odsouhlasené na 13. sjezdu byly ale odloženy až na dobu po zásahu na náměstí Nebeského klidu. Dopad byl však zřejmý i později: ČLR povolila rozsáhlé ekonomické svobody, ale velmi málo svobod politických.

3.7 Změny ve straně

Na 13. sjezdu se také rozhodovalo o nových členech ve vedení KS Číny na různých pozicích. Na sjezdu bylo nově zvoleno 175 členů a 110 náhradních členů do 13. ústředního výboru. Do Stálého výboru politbyra Ústředního výboru KS Číny (*Zhōngguó Gòngchǎndǎng Zhōngyāng Zhèngzhìjú Chángwù Wěiyuánhu* 中国共产党中央政治局常务委员会) zde byli zvoleni Zhao Ziyang, Li Peng, Qiao Shi, Hu Qili a Yao Yilin.

Deng Xiaoping trval na tom, že pokud pozice Chen Yuna jako 1. tajemníka Ústřední disciplinární komise, Li Xianniana jako předsedy a Peng Zhena jako předsedy Všečínského shromáždění lidových zástupců zůstanou nedotčeny, bude na tento fakt nahlíženo jako na nezdár, nebo, jak by napsala zahraniční média – na *vítězství konzervativců*. Deng proto navrhl, aby jeden z nich odstoupil úplně (Peng Zhen) a další dva jen částečně (Chen Yun, Li Xiannian). Pro Deng Xiaopinga by to znamenalo, že by již nepůsobil v politbyru, ale pokračoval by jako předseda Ústřední vojenské komise. Deng Xiaoping chtěl na svou funkci totiž rezignovat, ale spousta lidí včetně Zhao Ziyanga, se domnívala, že by měl ve funkci jako

člen politbyra i nadále setrvat, protože by bylo bez něj velmi těžké nastolit moc mezi tolika kádry (Zhao Ziyang 2009: 200).

Dalším návrhem k posouzení bylo dosazení Yao Yilina na přechodné období na post premiéra, protože byl více obeznámen s ekonomickými záležitostmi a měl podporu obyvatel. Deng Xiaoping považoval tento návrh za naprosto nepřijatelný, neboť Yao Yilin měl chabé zdraví a zkušenosti z příliš úzké oblasti obchodu a financí. Nakonec nebyla jiná možnost, než aby post nadále zastával Li Peng. Ten neměl dostatečné zkušenosti s řízením ekonomiky a ekonomických reforem. Proto Deng Xiaoping rozhodl, že poté, co Zhao Ziyang převezme pozici generálního tajemníka, bude pokračovat i s vedením ekonomických záležitostí jako vedoucí Ústřední ekonomické a finanční vedoucí skupiny. Zhao Ziyang byl pak ustanoven generálním tajemníkem Ústředního výboru a Deng Xiaoping předsedou Ústřední vojenské komise (*Zhōngyāng jūnshì wěiyuánhui* 中央军事委员会).

Od října do listopadu 1987, během 13. sjezdu, odstoupily desítky starších kádrů ze svých dosavadních pozic. V neposlední řadě byla mezi změnami i změna Stálého výboru politbyra, tedy samotného vrcholu moci v ČLR. Místo kádrů, kteří byli ve funkcích velmi dlouho, nastoupili mladší jedinci s technickým vzděláním. Stálým výborem politbyra ústředního výboru KS Číny se rozuměl Deng Xiaoping, 68letý Zhao Ziyang, 60letý Li Peng, 58letý Qiao Shi, který byl odborníkem na stranické a právní záležitosti a státní správu, 58 letý Hu Qili, který měl na starosti ideologické vzdělávání a propagandu a 71letý Yao Yilin, konzervativní autor reforem. V polovině roku 1988 pak KS Číny oznámila, že počet jejich vzdělaných členů stoupl na celých 47 milionů.

V období Mao Zedonga vznikl domnělý kult osobnosti (*gèrénchóngbài* 个人崇拜) a feudální autokracie. 12. sjezd formálně zrušil místo předsedy a místopředsedy Ústředního výboru KS Číny. Generální tajemník se stal hlavním vůdcem strany. Ve skutečnosti tato pozice neznamena nic zvláštního, protože žádný člen strany, ať už byla jeho pozice jakákoliv, nemohl stát mimo zákon a dělat jakákoli rozhodnutí jen podle sebe a svého uvážení (MacFarquhar 1997: 348).

60 % všech členů Ústředního výboru byli tehdy nováčci, neboť většina starších členů odstoupila. I pro Deng Xiaopinga bylo působení mladší generace vůdců jedním z nejdůležitějších faktorů jeho politiky. Domníval se, že strana se může obnovovat právě díky mladším kádrům, od 80. let proto začal znatelný proces omlazování (*niánqīnghuà* 年轻化)

(Wang Gunwu 2000: 40). Průměrný věk členů byl nyní 58 let a většina z nich již měla vysokoškolské vzdělání. K těmto nováčkům patřil např. Jiang Zemin (*Jiāng Zémín* 江泽民) nebo Song Ping (*Sòng Píng* 宋平). Naopak největším překvapením bylo nezvolení Deng Liquna i přesto, že se za něj Chen Yun přimlouval (MacFarquhar 1997: 408). Ihned potom, co Deng Liqun ve volbách během sjezdu prohrál, Chen Yun napsal dopis, aby byl zaručen nejen jeho plat, ale i další kompenzace. Deng Liqun tak stále využíval výhodného balíčku ze sekretariátu ÚV KS Číny a taky jako člena Stálého výboru ústřední poradní komise, přestože nikdy nebyl zvolen členem (Bao, Chiang, Ignatius 2009: 243). Chen Yun se stal předsedou Ústřední poradní komise (Sullivan: 255). Na tomto sjezdu byl také Yang Shangkun (*Yáng Shàngkūn* 杨尚昆) jmenován prezidentem ČLR.

3.8 Vývoj reformem

Zhao cítil, že pokud politický systém nebude reformován, ekonomická reforma bude mít problémy, které se budou jen prohlubovat. Někteří provinční činitelé přistupovali k reformám pragmaticky. Učinili vše, z čeho mohli mít prospěch, a odporovali všemu, co by mohlo uškodit jejich zájmům (Zhao Ziyang 2009: 244)

Ve straně byla konzervativní frakce, která neúprosně oponovala liberalizaci a reformám. Mezi staršími straníky byla zastoupena Li Xiannianem a Wang Zhenem. V ideologické sféře pak Hu Qiaomuem a především Deng Liqunem. Spolu s jejich společníky a organizacemi tvořili vlivnou sílu. Hu Yaobang byl prvním terčem jejich opozice. U Zhao Ziyanga tomu tak nebylo, neboť na něj bylo nahlíženo jako na relativně neutrálního. Možná dokonce věřili, že byl spíše nakloněn jejich straně v některých sférách. Proto když Hu Yaobang odstoupil a bylo rozhodnuto, že se Zhao Ziyang stane generálním tajemníkem, nebyli proti. Li Xiannian měl však námitky jako první. Tvrdil, že se Zhao přiučil příliš mnoho od západních zemí a neprovádí socialismus, a žádal, aby Zhao změnil své způsoby. Pokud by je Zhao změnil, podporoval by ho, aby nastoupil do funkce po Hu Yaobangovi. Nebyla zde jiná zřejmá opozice (Zhao Ziyang 2009: 228). Protože Deng Liqun usiloval o členství v politbyru, ale neuspěl, byl Zhao Ziyang obviňován, že zmanipuloval výsledky. Wang Zhen odporoval liberalizaci, ale na rozdíl od ostatních věřil v otevření se ČLR, takže byl Zhao

Ziyang velmi překvapený, že jej nakonec nenáviděl až do takové míry (Zhao Ziyang 2009: 230).

Po 13. sjezdu bylo těžké provádět jakékoliv politické reformy. Starší funkcionáři, včetně Deng Xiaopinga, měli odlišné názory na ekonomické reformy, ale sdíleli názor na politické reformy: odporovali změně základů již existujícího systému. Obávali se, že politická reforma povede k napadání moci KS Číny, oslabení strany, nebo dokonce ztrátě její vládnoucí pozice.

„Deng Xiaoping patrně nepocítoval závažnost této věci, jelikož soustavně navrhoval, abychom jednou rukou podchytili reformy a otevírání se světu a druhou rukou podchytili boj s ekonomickou kriminalitou. Jaký závažný vliv bude tento boj mít na celé reformy a otevírání se světu, toho si nebyl vědom. Pokud jde o Yaobanga a o mne, tentokrát jsme se nacházeli v pasivní pozici. (Dèng Xiǎopíng dàgài duì zhè jiànshì méiyǒu gǎndào tā de yánzhòng xìng, yīnwèi tā yīguān zhǔzhāng yīshǒu zhuā gǎigé kāifāng, yīshǒu zhuā dǎjī jīngjì fànzuì. Zhè chǎng dòuzhēng duì zhěnggè gǎigé kāifāng huì dàilái shénme yánzhòng yǐngxiǎng, tā méiyǒu juéchá. Zhìyú Yàobāng hé wǒ, zhè cì wánquán chùzài bèidòng zhuàngtài. 邓小平大概对这件事没有感到它的严重性，因为他一贯主张一手抓改革开放，一手抓打击经济犯罪。这场斗争对整个改革开放会带来什么严重影响，他没有觉察。至于耀邦和我，这次完全处在被动状态; 109–110).“

Boj proti ekonomickým zločinům se proměnil v kampaň proti ekonomické liberalizaci. Chen Yun sehrál hlavní roli v zapříčinění celé této situace (Zhao Ziyang 2009: 107–108). Odpor vůči politické reformě vzešel primárně z vedení a všech úrovní strany (Bao, Chiang, Ignatius 2009: 264). Napětí ve straně a působení reformních strategií zapříčinilo střídání období *pokroku a ústupu* reforem v ČLR (Guo 2013: 83). Reformy sice na jedné straně pomohly oživit ekonomiku, na straně druhé ale způsobily řadu problémů. Vedly k pašeráctví, rozkrádání státního majetku a začala se rozmáhat i korupce. Pomalu začala klesat i popularita KS Číny. Nejpesimističtější ohledně situace byli studenti (MacFarquhar 1997: 423). Situace původně nahlížena jako prospěch z reforem byla nyní považována za vyděračství a zpronevěru. Například Zhao Ziyang uvádí několik případů, na které bylo nahlíženo jako na zločiny: případ technických pracovníků, kteří pracovali pro společnost, ale ve volném čase se věnovali svému vlastnímu podnikání. Dále se provinily třeba i organizace, které používaly zahraniční měnu, kterou si mohly nechat po vývozu zboží. Tohle všechno vedlo národ k tomu, aby začal pochybovat o prováděných reformách. Lidé najednou nevěděli, co bylo povoleno a co už ne a byli zmatení. Lidé v disciplinárních komisích po celé zemi, kteří zastávali tradiční pohled na svět, nesouhlasili s reformou a vzali situaci do svých rukou. Navštěvovali

podniky a továrny a prováděli zde opakované inspekce. Spousta bodů z reformního programu se najednou zastavila na bodu mrazu (Bao, Chiang, Ignatius 2009: 105).

3.9 SEZ a politika reforem a otevření

Zhao Ziyang se domníval, že pouze za podmínek politiky otevření může ČLR mít prospěch z toho, co má, a obchodovat s tím, co potřebuje. Výsledkem toho, že si ČLR zajišťovala vše sama, bylo, že nebylo děláno vše, jak nejlépe by to bylo možné, a země tak prodělávala značné ztráty. Zhao Ziyang si později uvědomil, že pokud je nějaká země uzavřena sama do sebe a nezapojuje se do zahraničního obchodu, nebude zde možné provést modernizaci (Zhao Ziyang 2009: 135). I přes různé změny byla struktura a proces tvorby zahraniční politiky v ČLR stále charakteristický vysokou centralizací, elitářstvím a modelem *zavřených dveří* (Guo 2013: 280). Deng Xiaoping souhlasil, aby se ČLR více otevřela okolnímu světu. Jeho politika reforem a otevření (*gǎigékāifàng* 改革开放) toho měla být důkazem. Měla zajistit nejen rychlý ekonomický vývoj, ale také hospodářské začlenění Číny do spojení s ostatními východními a jihovýchodními asijskými zeměmi (Goodmann 1994: 92).

V zimě roku 1987 byla nabídnuta strategie rozvoje pobřežních oblastí, která byla velmi důležitou záležitostí. Zhao také navrhl, aby celá provincie Guangdong byla zkušebním územím reformní politiky. Všechny reformy by tak měly být spuštěny nejdříve tady (Zhao Ziyang 2009: 223).

Kdyby bylo povoleno všem těmto snahám postupovat plynule, reformy a otevření by se jistě vyvíjely. Bohužel kvůli několika pochybením v cenové reformě, nejen, že celá snaha o reformy nemohla postupovat, ale prodělala několik nezdarů, které skončily úpravami a reorganizací. Tohoto využili Li Peng a Yao Yilin k potlačení reforem a provedení několika změn týkajících se právě zvláštních ekonomických zón, které vyústily k úplnému zrušení Strategie rozvoje pobřeží, která měla být zrušena.

V roce 1988 zavládla obava o projekt v Yangpu (*Yángpǔ jīngjì kāifā qū* 洋浦经济开发区) na ostrově Hainan (*Hǎinán* 海南), který je dnes největším přístavem spojujícím Čínu s ostatními asijskými zeměmi a také se zeměmi Blízkého východu. Yangpu byla původně jen neobdělávaná země, o kterou se Číňané nebyli schopni postarat, a tak se rozhodli půdu pronajmout zahraničním společnostem, aby ji dále rozvíjely. Území bylo velmi bohaté

na ropu a zemní plyn. Hainanský guvernér tak dohodl spolupráci v několika bilionech hongkongských dolarů s Kumagai Gumi z hongkongské pobočky jedné japonské stavební společnosti. Deng Xiaoping toto počínání plně podporoval. Když se Li Xiannian o tomto dozvěděl, sepsal dokument, ve kterém tvrdil, že tímto obchodem by došlo ke ztrátě čínské důstojnosti. Li Xiannian také rychle zaslal dopis o dané situaci Deng Xiaopingovi, který když viděl, kolik lidí sdílelo Li Xiannianův názor rozhodl, že projekt by neměl dále pokračovat (Zhao Ziyang 2009: 105–106). Zhao Ziyang a jeho skupina taktéž vypracovali dokument, ve kterém se snažili situaci vysvětlit. Dokument byl také zaslán Deng Xiaopingovi. Později, když se Deng Xiaoping ptal Zhao Ziyanga na více detailů, Zhao jej přesvědčil, že by projekt byl pro ČLR výhodný. Kdyby se o zem začali starat zahraniční podnikatelé, země by mohla začít prospívat a nebyla by za několik let jen pustinou, jako by to mohlo dopadnout v případě, že by půda zůstala stále v rukou Číňanů. (Bao, Chiang, Ignatius 2009: 106).

Hainan měl být ustanoven jako oddělená provincie a označen jako zvláštní ekonomická zóna s provinční úrovní správy a měl tak tvořit největší zvláštní ekonomickou zónu. V březnu 1988 návrh prošel ve Všečínském shromáždění lidových zástupců. Shromáždění také učinilo několik pozměňovacích návrhů v ústavě týkající se práv užívání půdy a rozvoje soukromých společností (Zhao Ziyang 2009: 222).

Mezi projekty, které také ztroskotaly, můžeme uvést pronájem Pudongu (*Púdōngxīnqū* 浦东新区) v Šanghaji z roku 1987, jehož další osud byl odsunut na neurčito a dále také třeba vybudování americké automobilky v Huiyangu (*Huìyáng* 惠阳). Její stavba nevyžadovala žádné investice ze strany ČLR, přesto byla nakonec zamítnuta Yao Yilinem a Li Pengem (Zhao Ziyang 2009: 250).

Když se Zhao Ziyang ohlížel zpětně, uvědomil si, že pro Čínu nebylo jednoduché provádět reformy a politiku otevření. Kdykoliv se totiž naskytla otázka týkající se vztahů se zahraničím, lidé se toho obávali a objevovala se spousta různých obviňování proti reformátorům. Lidé se báli, že budou vykořisťováni a suverenita země bude zničena. Zhao ale těmto myšlenkám oponoval. ČLR tak zavřela své dveře na několik let ve jménu své nezávislosti a samostatnosti. Ve skutečnosti sama na sebe uvalila izolaci. Cílem zavedení politiky otevření a reformem bylo řídit zahraniční obchod. Někteří lidé se styděli za nápad dovozu. Zhao Ziyang nesouhlasil s myšlenkou, že se jedná o *žebrání*. Domníval se, že jde o vzájemnou výměnu a o určitou podobu samostatnosti. Tento problém vedl ČLR k několika

závažným pochybením kvůli omezené mentalitě a špatnému porozumění tomu, jak nejlépe využít své síly.

3.10 1988

Rok 1988 se zdál být nejtěžším rokem pro Zhao Ziyanga, když byl v pozici generálního tajemníka. 3. května 1988 hovořil Zhao Ziyang s ostatními soudruhy. Řekl, že po uvedení Kampaně proti buržoaznímu liberalismu se všeobecná atmosféra změnila, a proto by kampaň měla být vedena ke svému konci. Zhao také uvedl, že nepokoje, zaviněné liberalizací, byly pouze dočasné, zatímco nepokoje, způsobené konzervativní frakcí, byly dlouhodobého charakteru a také mnohem závažnější (Bao, Chiang, Ignatius 2009: 239). Zhao v tomto roce navrhoval širší účast i jiných politických stran a volal po demokracii. Deng Xiaoping mu odporoval. Upřednostňoval politické systémy socialistických zemí, kde byla moc koncentrovaná v rukou jedné nebo jen několika málo osob.

Vysílání televizního programu Říční elegie (*Héshāng* 河殇) v létě 1988 rezonovalo v nejvyšších politických kruzích a zintenzivnilo argumenty o neslučitelnosti čínské kultury a požadavků na modernizaci. Pomocí metafor o Žluté řece, kolébce čínské civilizace, a modrém moři, které mělo implikovat otevřenost na západ, program kritizoval konzervativní čínskou kulturu, vnímanou jako přímý protiklad k modernizaci. Zhao Ziyang film podpořil předložením kopie singapurskému premiérovi Lee Kuan Yewovi během jeho návštěvy v ČLR. Naopak konzervativci, vedeni Wang Zhenem, film vehementně odmítali. Vzhledem k následujícím protestům roku 1989 a Zhaově odchodu, konzervativní linie v Pekingu opakovaně Říční elegii odsoudila a naopak demokratičtí aktivisté v zahraničí jí přisoudili zvláštní symboliku (Fewsmith 1991: 44).

Po 13. sjezdu byla všeobecná politická i ekonomická situace relativně dobrá. Kdyby se podle Zhao Ziyanga pokračovalo v přizpůsobování určitých opatření a politiky z úspěšných minulých let, situace v roce 1988 se mohla i nadále zlepšovat. To se ale nestalo a místo toho se situace jen zhoršila (Zhao Ziyang 2009: 213). Ceny rostly a zemědělská výroba základních potravin znovu klesala, neboť většina rolníků odešla pracovat do továren. Znovu nastalo neoblíbené přidělování základních potravin, jako byly vejce nebo například vepřové maso

(Spence 1990: 729). V tomto roce se také rychle rozmáhal problém s korupcí, která se objevovala v různých formách:

„V roce 1988 jsem trávil Svátky jara v Guangdongu. Poté, co jsem narazil na různé situace, hluboce jsem pocítil, že poté, co jsme začali s tržní ekonomikou, se ekonomika skutečně oživila, ale též se objevil problém korupce. Tehdy jsem vytýčil ‚Ekonomika musí vzkvétat, vláda musí být čistá.‘ Vládou jsem právě myslel funkcionáře, ty, kteří mají moc. Poté jsem čím dál víc pocítoval, že [morální] čistota je velikým problémem. (1988 Nián wǒ zài Guǎngdōng guò chūnjié, zài jiēchù xǔduō qíngkuàng hòu, wǒ shēnshēn gǎndào gāo shìchǎng jīngjì yǐhòu, jīngjì shì huóyuè qǐláile, dàn fǔbài wèntí yě chūxiànle. Dāngshí wǒ tíchū “jīngjì yào fánróng, zhèngfǔ yào liánjié”. Zhèngfǔ jiùshì zhǐ gǎnbù, zhǐ zhǎngquán de. Hòulái wǒ yuèlǎiyuè gǎndào liánjié shì gè dà wèntí. 1988 年我在广东过春节，在接触许多情况后，我深深感到搞市场经济以后，经济是活跃起来了，但腐败问题也出现了。当时我提出“经济要繁荣，政府要廉洁”。政府就是指干部，指掌权的。后来我越来越感到廉洁是个大问题; 244).“

Během období přechodu od starého k novému ekonomickému systému bujela korupce v různých podobách – v případě výměny moci za peníze, černého obchodování, monopolů byznysu či úplatkářství. Dalším zvláštním případem bylo pak vedení různých továren a podniků potomky či příbuznými nejstarších stranických funkcionářů (Spence 1990: 737). Aby se tyto problémy vyřešily, byla podle Zhao Ziyanga klíčová transparentnost a demokratický dohled. Zhao věřil, že politický systém potřebuje být vhodně reformován. Samozřejmě nekopírovat západní vzor, ale najít způsob vhodný pro situaci v ČLR: postupně přidávat demokracii a systém brzd a protivah ke způsobu vedení KS Číny (Zhao Ziyang 2009: 244). Téměř nikdo z kádrů nepodporoval tento druh reform. Ve skutečnosti reformy uvázly na mrtvém bodě, což vyvolalo další problémy. Na jedné straně lidé požadovali demokracii a urychlení politických reform, na straně druhé nebylo od 13. sjezdu nic nového podniknuto. Byla zde propast mezi žádostmi občanů, především intelektuály, a záměry strany. V té době si ještě Zhao neuvědomoval, jaké následky bude tato situace mít. Tato špatná situace se stále prohlubovala. Když se pak objevily problémy s cenami, inflací, runy na banky apod., byla proti Zhaovi zahájena kampaň, která ho vinila z přestupků, a dokonce volala po jeho obžalobě.

4. Události na náměstí Nebeského klidu 1989

Politické neshody mezi vysokými kádry, obzvláště tedy mezi Zhao Ziyangem a Li Pengem, na jaře 1989, stejně jako postupné Deng Xiaopingovo odstoupení od účasti ve vedení denních záležitostí, vedlo k rozporuplným signálům a zmatkům. Takovéto nejisté prostředí zintenzivnilo některé zdroje sociálního napětí (Vogel 2011: 599).

Ještě před vydáním úvodníku z 26. dubna 1989, po kterém se situace stala nekontrolovatelnou, se konala schůze politbyra ohledně reformy školství, které se znovu účastnil i Hu Yaobang, který byl pro své příliš liberální názory z funkce odvolán o dva roky dříve. Právě tomu se ale stala schůze osudnou. Prodělal zde srdeční infarkt a na jeho následky 15. dubna 1989 zemřel. Hu Yaobang byl nejen studenty obdivován pro svou odvahu, kterou prokázal na konci Kulturní revoluce a svou roli, kterou sehrál během reformy. Ihned po ohlášení jeho skonání se začaly organizovat spontánní manifestace po celé zemi. Studenti, kteří Hu Yaobanga považovali za svého hrdinu a jako jednoho z těch, kdo byli na jejich straně a snažili se jim vyjít vstříc, se sešli na náměstí Nebeského klidu, aby mu vzdali hold. Postupně se k nim připojovali další studenti a občané z celé země. Jeho pohřeb byl naplánován na 22. dubna 1989. Dne 16. dubna již Pekingem procházelo kolem osmi set studentů na náměstí Nebeského klidu, aby zde položili pamětní věnce. Jak se postupně začali studenti scházet a byli čím dál tím početnější, truchlení začalo mít politický podtón (Vogel 2011: 602). Studenti žádali politickou rehabilitaci Hu Yaobanga. Jeho smrt neměla být podle vládních představitelů připomínána v takovém rozsahu. Podobně jako 5. dubna 1976³³ se lidé i nyní chopili příležitosti připomenout si zemřelého, aby vedli protifeudální a antiautoritářské boje (Harrison, J. F. 1990: 42). Studenti se rozhodli protestovat a poukázat na nedostatky vládnoucí elity (Cherrington 1991: 2). Kromě správného ohodnocení zásluh u Hu Yaobanga, žádali také zveřejnění platů kádrů, svobodu tisku, vyšší stipendia a rozpočet pro studenty a učitele a rehabilitaci všech, kteří byli nespravedlivě odsouzeni v Kampani proti duchovnímu znečištění (MacFarquhar 1997: 438).

Příčinou, proč se demonstrace vymkly kontrole, bylo vydání úvodníku z 26. dubna 1989 (*sì-èrlìu shèlùn* 四·二六社论) v Lidovém deníku (*Rénmín Ribao* 人民日报). Situace před

---

³³ Incident z náměstí Nebeského klidu, který byl vyvolán smrtí premiéra Zhou Enlaie. Lidé, kteří trpěli kvůli Kulturní revoluce, protestovali proti centrálním úřadům.

vydáním a po něm byly zcela odlišné (Zhao Ziyang 2009: 24). Krutý nadpis úvodníku – *Je nutné zaujmout exemplárně jasný postoj vůči nepokojům* (*Bìxū qízhìxiānmíng de fǎnduì dòngluàn* 必须旗帜鲜明地反对动乱) dominoval předním stránkám a měl zásadní vliv na aktuální situaci (Buckley 2014). K hnutí, které bylo původně iniciováno pekingskými studenty, se připojovali lidé ze všech společenských vrstev a rozvíjeli jej v masivní mírové demokratické hnutí. Z Pekingu se akce rozšířila i do univerzit v ostatních městech (např. Kantonu, Šanghaje či Xianu) a z univerzit se rozšířila i do ostatních intelektuálních společenství (technologicko-vědeckých, literárních apod.). Odtud se pak přenesla na celou společnost, včetně masových organizací, jako byly například Studentské sdružení nebo Národní sdružení žen (Harrison J. F. 1990: 75). Z počátku klidné a spořádané protesty se najednou změnily na vandalismus a výtržnosti (MacFarquhar 1997: 441).

Čínská vláda se studenty odmítala jednat a nepokoje byly potlačovány policií. 17. května 1989 bylo dokonce na schůzi s Deng Xiaopingem dohodnuto zavedení stanného práva (*jièyán* 戒严). Zhao Ziyanga dostihla tato zpráva právě při jeho návštěvě v Severní Koreji. Nemohl tušit, že ihned začnou akce proti studentům. Domníval se, že možná začne nějaká další kampaň proti liberalismu (Bao, Chiang, Ignatius 2009: 11). V ten samý den vydal Zhao Ziyang písemné prohlášení, ve kterém nemluvil jen za sebe, ale i za ostatní členy Stálého výboru politbyra (Li Penga, Qiao Shi, Hu Qili a Yao Yilina). Vyjádřil zde, že jádro strany přijalo vstřícný postoj k požadavkům studentů týkající se demokracie, práv a reform, ale také doufá, že studenti ukončí hladovku. Také sdělil, že po tom, co se studenti vrátí do svých kampusů, vyslechne si strana jejich názory. Rovněž studenty ujistil, že strana ani vláda se studentům nebudou mstít (Tsou 1991: 307). Zhao Ziyang, který měl jako generální tajemník KS Číny zodpovědnost za zvládnutí situace, opravdu věřil, že až skončí Hu Yaobangův pohřeb, studenti pocítí, že udělali dost a rozejdou se. Opak se stal pravdou, protože studenti neobdrželi od KS Číny jasnou odpověď, což je ještě více povzbudilo k akci. Zatímco Zhao Ziyang byl v Severní Koreji, ostatní lídři vedeni Li Pengem postoupili problém Deng Xiaopingovi. V přehnané verzi mu sdělili, že studenti chtějí svrhnout vládnoucí stranu. Deng Xiaoping označil události za nepokoje (*dòngluàn* 动乱) a řekl, že musí být odsouzeny. Jeho slova byla pak uvedena v úvodníku Lidového deníku ze dne 26. dubna 1989. Když se Zhao Ziyang vrátil ze Severní Koreje, byl překvapen silou hnutí po vydání úvodníku. Deng Xiaoping mu povolil, aby zkusil mírnější tón vyjednávání se studenty. Nejdůležitější pro něj bylo stabilizovat situaci (McFarquhar 1997: 443). Zhao Ziyang promluvil ohledně

demonstrací i k delegátům Asijské rozvojové banky. Hovořil zde o tom, že je nutné řešit situaci klidným a uvážlivým způsobem, založeným na právních a demokratických principech (Zhao Ziyang 2009: 19). Zhao Ziyang se snažil o co nejmírovější jednání a chtěl povolit žádost novinářů, aby média mohla pracovat objektivně a nebyla nijak cenzurována. Zhao Ziyang zamýšlel také vzít zpět úvodník z 26. dubna 1989 a zveřejnit platy kádru. Ale Deng Xiaoping zaujal ke studentům tvrdší postoj a pomalu ztrácel v Zhao Ziyanga důvěru. Z tohoto důvodu Zhao Ziyang ztratil schopnost ovlivňovat rozhodnutí Deng Xiaopinga a dalších členů KS Číny vůči studentům (McFarquhar 1997: 446).

Zhao Ziyang prohlásil, že se nebudou konat žádné odvety ze strany vedení, když studenti ukončí stávkou. Někteří studenti tuto podmínku přijali, ale nakonec byla zamítnuta studenty z Pekingu a okolních vesnic (McFarquhar 1997: 446). Zhao Ziyangova řeč povzbudila ještě více lidí k demonstracím. Bylo těžké formulovat strategii pro hnutí, ale ještě těžší bylo pro Zhao Ziyanga odpovědět správně na požadavky demonstrujících. Výsledkem tak byl mrtvý bod a vyčkávání. (McFarquhar 1997: 444). Po Zhao Ziyangově proslovu v Asijské rozvojové bance byl Zhao vedením obviněn ze zhoršení situace a chtěl se sám vzdát funkce generálního tajemníka. Tento návrh ale nebyl přijat.

Jistým zlomem se pak stala návštěva Michaila Gorbačova. Po jeho odjezdu došlo ke konfrontacím se studenty, kteří nechtěli ukončit stávkou. Zhao Ziyang chtěl vzít veškerou zodpovědnost na sebe a sám se se studenty vyrovnat. 19. května 1989 se tak Zhao, který stál mezi bojovnými studenty a neoblomným Deng Xiaopingem, nechal odvést na náměstí Nebeského klidu, kde prohlásil, že *došel příliš pozdě*, když viděl, jak se situace vyvíjela. Snažil se ještě studenty přemluvit k ukončení stávky s tím, že jako mladí lidé nemají zbytečně ohrožovat své zdraví. Toto byla jeho poslední akce ve funkci generálního tajemníka. Následně se odebral do ústraní, aby nadále s nikým nejednal a na veřejnosti se po těchto událostech už nikdy neobjevil.

5. Vývoj po masakru na náměstí Nebeského klidu

Zhao Ziyang byl následně obviněn ze série závažných chyb a Li Pengem i z rozdělení strany a *podpory vzniklého chaosu*. Li Peng navrhl, aby byl Zhao Ziyang odvolán z pozice generálního tajemníka, politbyra a Stálého výboru politbyra ústředního výboru KS Číny. Zhao Ziyang byl taktéž požádán, aby si připravil řádnou sebekritiku (Zhao Ziyang 2009: 39). Deng Xiaopingem byl vybrán Jiang Zemin jako Zhaův nástupce (McFarquhar 1997: 450–464). Nakonec byl Zhao Ziyang nazván *původce všeho zlého*. Podle všeho chtěl prý dosáhnout svých cílů během nepokojů a bylo nutné snížit jeho vliv. Měl také spolupracovat s nedobrymi silami a zahraničím, aby snížil moc strany a přerušil socialistický systém. Byl zodpovědný za všechny nešvary, inflaci, nestabilitu apod. Deng Xiaoping se Zhao Ziyangovi nechtěl mstít a umožnil mu vyhnout se trestnímu stíhání (McFarquhar 1997: 466). 13. plénium Ústředního výboru ale zbavilo Zhao Ziyanga jeho funkcí a od června byl Zhao v domácím vězení. Vyšetřování jeho případu mělo však nadále pokračovat (Zhao Ziyang 2009: 53). Z vysoce postaveného politika se tak najednou po červnových událostech stal nikdo. Strana se snažila vymazat jej z paměti veřejnosti. Byl přemalován na fotografiích, odstraněn z učebnic a jakákoliv zmínka o něm v médiích byla zakázaná, jako kdyby Zhao Ziyang najednou přestal existovat (Pan 2008: 7). Jedním z mála, kdo se o Zhao Ziyangovi odvážili napsat, byl Yang Rudai (*Yáng Rǔdài* 杨汝岱), úředník který kdysi pracoval pro Zhao Ziyanga v Sichuanu. Právě o Zhaově působení zde píše Yang Rudai ve svém článku Prozkoumání provincie Sichuan za raného období čínských reforem, který byl vydán v časopise Yanhuang Chunqiu (*Yánhuáng Chūnqiū* 炎黄春秋). V textu vysvětluje, v jak špatné situaci se Sichuan ocitnul po Kulturní revoluci, zmiňuje nutnost obnovení zemědělské výroby a samozřejmě to, jakou roli v Sichuanu sehrál právě Zhao Ziyang.

5.1 Srovnání působení Deng Xiaopinga a Xi Jinpinga

Vývoj v ČLR popsany v této práci má zajímavý vztah k současnosti. Po kampaních předsedy Mao Zedonga byla ČLR v rozkladu. Kulturní revoluce a Velký skok způsobily v zemi obrovské škody. Došlo k narušení vazeb ve společnosti a škodám v průmyslu, zemědělství i ekologii. Nepříznivé počasí a špatná úroda navíc

způsobily hladomor. Po smrti Mao Zedonga a ukončení těchto kampaní byla potřeba politických a především ekonomických reforem, aby se situace zlepšila. Deng Xiaoping, který nastoupil po Mao Zedongovi, si byl špatné situace vědom a chtěl ji napravit. Souhlasil proto s přípravou reforem, které měly zemi pomoci.

Generální tajemník Xi Jinping (*Xi Jinping* 习近平), který působí od roku 2012 dodnes, je někdy právě s Deng Xiaopingem srovnáván, protože jeho současný reformní program usiluje o reformu velkého množství problémů. Stav ČLR ve chvíli, kdy Deng a Xi převzali moc, byl však zcela odlišný. Deng Xiaoping musel zpočátku čelit zemi, která se potýkala s řadou problémů a neúspěchů po Mao Zedongových kampaních a nastolit v ní pořádek. Pro Deng Xiaopinga bylo rovněž důležité navázat a udržovat přátelské vztahy s ostatními zeměmi a učit se od nich, aby byla v ČLR připravena půda pro budoucí mezinárodní spolupráci. Deng Xiaoping chtěl udržet politický monopol strany, ale taktéž věřil, že reformy byly důležité a měly tehdejší společensko-politicko-ekonomický řád učinit ještě efektivnější. Chtěl povolit Zhao Ziyangovi, aby provedl změny v oblasti ekonomiky. Chtěl také ČLR více otevřít a představit občanům cizí kultury (Vogel 2015). Naopak Xi Jinping zdědil silnou zemi a může se tak věnovat méně akutním problémům, jakým je například korupce. Ani ne tři roky poté, co byl Xi Jinping zvolen do funkce, si vydobyl větší moc než všichni jeho předchůdci od dob Mao Zedonga. Xi Jinping vzal do vlastních rukou osobní kontrolu nad řízením všech odvětví – od ekonomiky a zahraničních vztahů až po kontrolu internetu či životního prostředí. Situace ohledně ekonomických reforem je dnes odlišná než byla během působení Deng Xiaopinga. Je škoda, že ČLR nepokračuje ve stopách nastolených Deng Xiaopingem a Zhao Ziyangem, ale opět dochází k *uzurpování moci* Xi Jinpingem a všeobecnému posilování moci strany na úkor státního aparátu. Růst čínské ekonomiky se trochu zpomalil v roce 2015. Více než zrychlením tržních reforem a ekonomikou se totiž Xi Jinping zabývá politickými záležitostmi. Obnovil například některé praktiky, které byly v Číně obvyklé v období maoismu, například budování kultu své osobnosti, veřejným sebekritikám podezřelých z politických zločinů nebo útoky proti cizincům, kteří mají údajně v úmyslu škodit *společenskému zřízení* ČLR (Beech 2016).

Závěr

V květnu 1989 se na náměstí Nebeského klidu v Pekingu shromáždili studenti, kteří volali po zásadních změnách nejen v oblasti politiky, ale také po zlepšení ekonomické situace, svých práv či poměrů na čínských vysokých školách. KS Číny odmítla se studenty vyjednávat a celou situaci řešila násilným potlačením demonstrací. Konzervativní část strany se totiž cítila ohrožena a považovala tuto situaci za výsledek buržoazně liberálních myšlenek a za nedostatek pevného postoje některých vedoucích kádrů, především Hu Yaobanga a také tehdejšího generálního tajemníka Zhao Ziyanga. Právě reformy, které zaváděl Zhao Ziyang, skončily spolu s událostmi, které se odehrály na náměstí Nebeského klidu v roce 1989. Některé části jeho programu byly uplatňovány po menší odmlce a některé další body, které patřily k těm radikálnějšími, byly zcela vypuštěny. Zhao Ziyang byl za svůj program a podporu demonstrujícím studentům poslán do domácího vězení, ve kterém v roce 2005 zemřel.

Zhao Ziyang sehrál v dějinách ČLR důležitou roli. Byl první, kdo veřejně usiloval o demokratičtější formu vlády v ČLR a její otevření světu. Jeho kniha nám přináší jedinečné svědectví ze života ve vysokých politických funkcích a popisuje veřejnosti skryté okamžiky odehrávající se před masakrem na náměstí Nebeského klidu.

Cílem této bakalářské práce bylo popsat aktivity Zhao Ziyanga v letech, které předcházely červnovému masakru z roku 1989 na pekingském náměstí Nebeského klidu a jejich interpretace. Pramenem mi byly paměti Zhao Ziyanga, které byly vydány v roce 2009 pod názvem 赵紫阳: 改革历程 v anglické verzi pak jako *Prisoner of the State: The Secret Journal of Premier Zhao Ziyang* a vznikly podle nahrávek, které Zhao Ziyang namluvil během svého domácího vězení.

V práci jsem představila nejdříve tři hlavní osobnosti někdejšího vývoje. Nejen osobnost Zhao Ziyanga, ale také dvou dalších klíčových osobností – předsedu Ústřední vojenské komise Deng Xiaopinga a bývalého generálního tajemníka Hu Yaobanga. Zhao Ziyang i Hu Yaobang byli na začátku působení Deng Xiaopinga jeho blízkými spolupracovníky. Právě Deng Xiaopingův postoj k reformám a událostem se nejvíce proměnil. Zpočátku podporoval myšlenky jak Hu Yaobanga, tak i Zhao Ziyanga, kterým důvěřoval. Během událostí roku 1989 se však jeho přístup proměnil a pomalu od své podpory upouštěl.

Dále byla v práci popsána situace v ekonomické a také politické sféře. Rovněž byly nastíněny hlavní myšlenky Zhao Ziyanga a jeho představy o tom, jak by měla situace v politické a ekonomické oblasti a reformy v ČLR vypadat. Ekonomické oblasti byl v práci věnován značný prostor a to především z toho důvodu, že sám Zhao Ziyang o ekonomice často hovoří a intenzivně se jí věnuje ve svých nahrávkách. Vzpomínky, myšlenky a poznatky v prameni nejsou tematicky ani jinak seřazeny. Ve větší části se věnoval oblasti ekonomické, než třeba politické nebo dokonce podrobnějším popisům z událostí, které předcházely jaru 1989 či pozdějšímu domácímu vězení. Na druhou stranu je to pochopitelné, protože právě díky ekonomickým reformám a opatřením, které Zhao Ziyang zavedl v provincii Sichuan, se dostal na vrcholné pozice v KS Číny. Dokázal v provincii zajistit ekonomický vzestup potom, co kvůli Velké proletářské kulturní revoluci a Velkému skoku přestala být soběstačná ve výrobě potravin a byla zemědělsky i průmyslově vyčerpaná.

Po úspěšných reformách v Sichuanu byl Zhao Ziyang povolán do Pekingu, aby pomohl obnovit zaostávající zemědělskou výrobu, vyřešit nezaměstnanost a další ekonomické problémy, které ČLR měla kvůli Mao Zedongových kampaním, a příliš velkému důrazu, který byl kladen na průmysl. Zhao Ziyang navrhl několik bodů, které měly přispět ke zlepšení ekonomické situace v zemi. K těmto bodům patřilo například pokračování v politice reforem a otevření, reorganizace orné půdy či zlepšení dovedností vědeckých pracovníků. Za důležitou považoval také reformu cenového systému. Zdůrazňoval také, že by se se změnami a opatřeními mělo postupovat postupně, aby se vyvarovali podobných chyb jako v minulosti. V té době proti těmto bodům nebylo nic namítáno a i ostatním kádrům přišly Zhao Ziyangovy myšlenky uskutečnitelné. Mezi lety 1984 a 1985 nebyla reforma provedena ve většině oblastí. V zimě se ekonomika začala přehřívat a Zhao Ziyang varoval před dalšími možnými problémy a navrhl postupné úpravy.

Během projednávání plánu na rok 1988 bylo dohodnuto pokračování v prohloubení ustálení ekonomiky a reforem. Reforma týkající se cenového systému, ale byla špatně provedena a tak její zavádění zapříčinilo další potíže, z nichž nejzávažnější byla právě inflace. Situaci navíc ještě zhoršovaly počínající studentské stávky, týkající se stipendií a výdajů na školství. Deng Xiaoping, který původně cenové reformy podporoval, pomalu měnil názor a přestával reformy podporovat. Zhao Ziyang byl nakonec obviněn ze zhoršující se situace. Před vypracováním reformy byla navíc spuštěna kampaň, která způsobila obavy u obyvatel,

kteří začali rychle vybírat své úspory. Problémem bylo také psychologické působení na obyvatele způsobené nevhodnou propagací reformem.

Zhao Ziyang navrhoval úpravy cenové reformy. Deng Xiaopingem byla vytvořena Vedoucí skupina pro ekonomiku a finance, kde Zhao Ziyang mohl pokračovat v řízení ekonomiky i reformem. Nakonec byla však moc přesunuta na Státní radu. Zhao Ziyang spolu s Vedoucí skupinou pro ekonomiku a finance zůstali stranou. Přestože Zhao Ziyang měl návrhy, jak reformy změnit a situaci zlepšit, nikdo s ním více jeho náměty neprojednával a ani žádný z jeho dalších nápadů nebyl přijat. Státní rada se snažila naopak Zhao Ziyangovi zamezit v jeho další práci a učinila jej zodpovědným za vzniklé problémy.

Důležitým mezníkem v ekonomickém vývoji a otevírání se ČLR bylo také otevření zvláštních ekonomických zón. Tyto oblasti měly přilákat do ČLR zahraniční kapitál. Díky výhodných podmínek, které byly nabídnuty zahraničním společnostem. Zhao Ziyang se domníval, že toto území může napomoci k dalšímu rozvoji čínské ekonomiky.

Další důležitou oblastí, ve které Zhao Ziyang působil a která taktéž zapříčinila okolnosti masakru z náměstí Nebeského klidu, byla oblast politická. Zhao Ziyang působil jako premiér a později převzal i funkci generálního tajemníka po Hu Yaobangovi.

Zhao Ziyang byl na tehdejší situaci v ČLR velmi liberální státník a opatrný reformátor. Velmi odvážné byly jeho představy týkající se budoucnosti demokratizace v ČLR, o kterou usiloval v první řadě, stejně tak jako i o odstranění zkorumpovaného vládního režimu. Podle Zhao měly být nejdříve zajištěny předpoklady nutné pro postupný přechod k demokracii, aby nedošlo ke zbytečným zádrhelům. Považoval za důležité postupovat krok za krokem i s politickými reformami, aby byly odstraněny přetrvávající problémy. K jejich odstranění mělo posloužit sedm bodů, ke kterým patřilo například oddělení strany a vlády nebo vedení dialogů KS Číny s obyvatelstvem. Zhao se domníval, že strana by se měla zabývat pouze politickými záležitostmi a nezasahovat do administrativy. Prosadit tento nápad však nebylo jednoduché, neboť Deng Xiaoping nepovažoval rozdělení moci na výkonnou, zákonodárnou a soudní za reálné. Zhao Ziyang si přál také změnit způsob vedení strany, modernizovat její a zajistit větší průhlednost strany. Navrhoval odstranění starého kádrového systému a zkvalitnění členské základny. Chtěl nahradit starý systém a zavést větší soutěživost do voleb jmenováním více kandidátů než bylo volených pozic. Toto mělo ukončit výhradní právo KS Číny nad výběrem kandidátů. Na přijetí rozhodnutí o podstatných otázkách se podle Zhao Ziyanga měly podílet i různé společenské skupiny i ostatní politické strany, které měla vláda

vyslechnout. Důležitou roli pak v cestě za demokracií hrála i média. Měla jim být dána větší svoboda, neboť doposud byla kontrolována stranou, která si takto zajišťovala tichý souhlas občanů se svými aktivitami. Zhao Ziyang také představil, jak by podle něj měly vypadat politické kampaně, aby se nezvrhly v kampaně masové.

Na XIII. sjezdu KS Číny z roku 1987 vypracoval Zhao Ziyang Politickou zprávu a byl připraven prosazovat reformy. Protože až doposud probíhalo vše bez problémů, i Deng Xiaoping souhlasil s obsahem Politické zprávy. Na sjezdu však došlo také k obměně pozic ve straně. Odstoupily desítky starších kádrů, včetně členů Stálého výboru politbyra a na jejich místa nastoupili mladší členové. Zhao Ziyang stále zdůrazňoval nutnost provést současně ekonomické i politické reformy. Někteří představitelé totiž odsouhlasili z reformem pouze to, z čeho mohli mít prospěch. 13. sjezd byl kladně hodnocen jak v ČLR, tak i v zahraničí, nicméně po sjezdu začalo být těžké prosazovat ekonomické reformy, začala se objevovat korupce a občané nespokojeni s momentální situací a způsobem vládnutí KS Číny.

Situace v roce 1988 pak pro Zhao Ziyanga nebyla jednoduchá. Zhao Ziyang se stále snažil prosazovat demokracii, ale Deng Xiaoping mu začal odporovat, zdůrazňoval a upřednostňoval politické systémy socialistických zemí. Rovněž se začaly objevovat problémy s rostoucími cenami a znovu klesající zemědělskou výrobou.

Potom, co se znovu k moci dostal Deng Xiaoping, stali se jeho blízkými spolupracovníky právě Zhao Ziyang a Hu Yaobang. Právě náhlé skonání Hu Yaobanga, který působil jako generální tajemník Ústředního výboru KS Číny, na jaře 1989, vyvolalo rozruch. Studenti začali stávkovat a mít na KS Číny nároky, ze kterých nehodlali ustoupit. Řada těchto událostí vyvrcholila v Pekingu na náměstí Nebeského klidu v červnu 1989. KS Číny nehodlala se studenty vyjednávat a na studenty vyslala tanky. Zhao Ziyang se o protestujících studentech dozvěděl v době, kdy byl na návštěvě v Severní Koreji. Když se pak vrátil a chtěl se postavit na stranu studentů, bylo už, jak sám řekl – *příliš pozdě*. Příchod mezi studenty byl poslední čin, který Zhao Ziyang podnikl. V červnu byl uvržen do domácího vězení, ve kterém zůstal až do konce svého života.

Život Zhao Ziyanga a jeho působení na politické scéně zůstávají stále spoustě lidem neznámé a interpretace jeho osoby se v literatuře liší. Domnívám se, že by jistě vydaly na obsáhlejší dílo. K zamyšlení se nad jeho osobností se pak nabízí několik otázek. Bylo by zajímavé se například zamyslet nad tím, co by se stalo, kdyby se Zhao Ziyang postavil na stranu studentů ještě dříve a snažil se ještě více prosazovat své reformy, anebo naopak, zda

by vůbec mezi studenty na náměstí Nebeského klidu přišel, kdyby nebyl zbaven své stranické funkce. Otázkou stejně tak zůstává, zda by v roce 1989 nebylo pro KS Číny jednodušší Zhao Ziyanga odsoudit k trestu smrti než jej poslat do domácího vězení. Zůstává také nezodpovězeno, zda se o tomto vůbec uvnitř KS Číny diskutovalo nebo zda se KS Číny obávala Zhao Ziyanga popravit, neboť byl velmi dobře znám v zahraničí a jeho smrt by tak mohla přilákat nevídanou pozornost a způsobit nepokoje tak jako při pohřbu Hu Yaobanga. I kdyby o této hypotéze bylo uvažováno, tato informace nám zůstává utajena. V žádné literatuře o tomto nejsou žádné zmínky. Každopádně je jisté, že Zhao Ziyang se svou reformní politikou výrazně zasloužil o mnohé ekonomické úspěchy, a pro své postoje v krizovém roce 1989 zůstane zapsán v dějinách ČLR jako jeden z liberálně smýšlejících čínských komunistů.

Bibliografie

Prameny

BAO Pu (ed.), Renee CHIANG (ed.) a Adi IGNATIUS (ed.) (2009). *Prisoner of the State: The Secret Journal of Premier Zhao Ziyang*. New York: Simon

Zhào Ziyáng tànfǎng juéshí xuéshēng 趙紫陽探訪絕食學生. 人民日報 [Zhao Ziyang ova návštěva studentů držících hladovku] [online]. Lidový deník. Dostupné z: <http://1989report.hkja.org.hk/site/portal/Site.aspx?id=A27-121> (navštíveno 20. 2. 2016)

Zhào Ziyáng 赵紫阳 (2009). *Gaige licheng* 改革历程 [Reformní procesy]. Xīn shìjì chūbǎn shè 新世纪出版社

Literatura

Anon. „China Economic reform timeline”. *CSIS Center for Strategic and International Studies* [online]. Dostupné na: <http://csis.org/blog/china-economic-reform-timeline> (navštíveno 8. 3. 2016).

Anon. (2009). „Memoir describes failed attempt to avoid massacre”. *The Irish Times* [online], 15. 5. 2009. Dostupné na: <http://www.irishtimes.com/news/memoir-describes-failed-attempt-to-avoid-massacre-1.763983> (navštíveno 2. 4. 2015).

Anon. (1988). „Panic Buying Clears Shelves in Chinese City; Inflation Spurs Record Bank Run”. *Los Angeles Times* [online], 16. 8. 1988. Dostupné na: http://articles.latimes.com/1988-08-16/news/mn-711_1_bank-run (navštíveno 13. 2. 2016).

Anon. (1987). „Record of conversation in Prague between Chinese Party Leader Zhao Ziyang and Czechoslovak President Gustav Husák”. *Státní ústřední archiv* [online], 1987. Dostupné na: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114815> (navštíveno 10. 7. 2015).

Anon. (1987). „Record of conversation in Prague between Chinese Party Leader Zhao Ziyang and Czechoslovak Prime Minister Lubomir Strougal”. *Státní ústřední archiv* [online], 1987. Dostupné na: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114816> (navštíveno 10. 7. 2015)

Anon. (2007). „Socialism with Chinese Characteristics”. [online], 30. 9. 2007. Dostupné na: <http://en.people.cn/90002/92169/92211/6275043.html> (navštíveno 9. 2. 2016).

Anon. „The People's Republic Of China: V: Reforms, 1980-88” [online]. Dostupné na: <http://www.chaos.umd.edu/history/prc5.html> (navštíveno 14. 3. 2016).

ANSFIELD, Jonathan (2009). „Secret Memoir Offers Look Inside China's Politics”. *New York Times* [online], 14. 5. 2009. Dostupné na: http://www.nytimes.com/2009/05/15/world/asia/15zhao.html?pagewanted=all&_r=0 (navštíveno 3. 4. 2015).

BEECH, Hannah (2016). „China's Chairman“. *Time*. New York, 22–25.

BJORKLUND, E. M. (1986). The Danwei: Socio-Spatial Characteristics of Work Units in China's Urban Society. *Economic Geography*, 19–29.

BRISTOW, Michael (2007). „Deep concern over Three Gorges Dam”. *BBC News* [online], 30. 11. 2007. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7120856.stm> (navštíveno 17. 7. 2015).

BUCKLEY, Chris (2014). „People's Daily Editorial Fanned Flames of 1989 Protests”. *Sinosphere* [online], 25. 4. 2014. Dostupné na: http://sinosphere.blogs.nytimes.com/2014/04/25/peoples-daily-editorial-fanned-flames-of-1989-protest/?_r=0 (navštíveno 2. 6. 2015).

DEYL, Daniel (2015). „Číňané investující v Česku jsou napojení na pekingskou vojenskou rozvědku”. *Euro* [online], 26. 9. 2015. Dostupné na: <http://www.euro.cz/archiv/cinane->

investujici-v-cesku-jsou-napojeni-na-pekingskou-vojenskou-rozvedku-1226925 (navštíveno 14. 5. 2016)

FAIRBANK, John King (2010). *Dějiny Číny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

FEWSMITH, Joseph (1991). „The Dengist reforms in historical perspective“. In: Brantly WOMACK (ed.), *Contemporary Chinese Politics in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 23-52.

FORDE, Brendan (2013). „China’s ‘Mass Line’ Campaign“. *The Diplomat* [online], 9. 9. 2013. Dostupné na: <http://thediplomat.com/2013/09/chinas-mass-line-campaign-2/> (navštíveno 13. 2. 2016).

FÜRST, Rudolf (2010). *Česko-čínské vztahy po roce 1989*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.

GEWIRTZ, Julian (2015). „Bury Zhao Ziyang, and Praise Him“. *Foreign Policy* [online], 8. 4. 2015. Dostupné na: <http://foreignpolicy.com/2015/04/08/zhao-ziyang-china-ccp-deng-xiaoping-tiananmen/> (navštíveno 11. 2. 2016).

GOODMAN, David S.G. (1994). *Deng Xiaoping and the Chinese Revolution: A Political Biography*. London: Routledge.

GUO, Sujian (2013). *Chinese Politics and Government: Power, Ideology and Organization*. London: Routledge.

HARDING, Harry (1987). *China’s Second Revolution: Reform after Mao*. Washington, D.C.: The Brookings Institution.

HARRISON, J. Frank (ed.) (1990). *Voices from Tiananmen Square: Beijing Spring and the Democracy Movement*. Montréal: Black Rose Books.

CHERRINGTON, Ruth (1991). *China's Students: The Struggle for Democracy*. London: Routledge.

JOHNSON, Ian (2016). „'My Personal Vendetta': An Interview with Hong Kong Publisher Bao Pu“. *New York Review Of Books* [online]. Dostupné na:

<http://www.nybooks.com/daily/2016/01/22/my-personal-vendetta-interview-hong-kong-publisher-bao-pu/> (navštíveno 3. 5. 2016).

LI, Boning (1994). „Opinions and recommendations on the three gorges project: A Statement for the Third Session of the Seventh Standing Committee of the Chinese People's Political Consultative Conference“. *Probe International* [online], 31. 5. 1994. Dostupné na: <https://journal.probeinternational.org/1994/05/31/chapter-9-2/> (navštíveno 17. 7. 2015).

MAC FARQUHAR, Roderick (1997). *The Politics of China: The Eras of Mao and Deng*. Cambridge: Cambridge University Press.

MANN, Jim (1987). „The Talkative Hu Yaobang May at Last Have Tripped Over His Tongue“. *Los Angeles Times* [online], 17. 1. 1987. Dostupné na: http://articles.latimes.com/1987-01-17/news/mn-5101_1_deng-xiaoping (navštíveno 8. 3. 2016).

O'BRIEN, Kevin J. (1990). *Reform without Liberalization*. New York: Cambridge University Press.

OLLEY, David (1988). „China's Attempt at Price Reform Hits Roadblock: State Slows Movement in Face of Corruption, Public Uneasiness, High Inflation“. *Los Angeles Times* [online], 31. 10. 1988. Dostupné na: http://articles.latimes.com/1988-10-31/business/fi-438_1_pre (navštíveno 13. 2. 2016).

PAN, Philip P. (2008). *Out of Mao's Shadow: The Struggle for the Soul of a New China*. New York: Simon & Schuster.

PIKCUNAS, Diane D. (1989). „Chinas Great Leap Backward. Freeman: Ideas on Liberty“. *Foundation For Economic Education* [online], 1. 12. 1989. Dostupné na: <https://fee.org/articles/chinas-great-leap-backward> (navštíveno 9. 8. 2015).

POTTER, Pitman. „Economic Foundations for Political Crisis in China: 1989 and Today”. The Asia Pacific Foundation of Canada [online], 10. 6. 2009. Dostupné na: <http://www.asiapacific.ca/op-eds/economic-foundations-political-crisis-china-1989-and-today> (navštíveno 10. 2. 2016).

ROBERTS, J. A. G. (2003). *The Complete History of China*. Stroud: Sutton.

SIMMIE, Scott a NIXON, Bob (1989). *Tiananmen square*. Seattle: University of Washington Press.

SPENCE, Jonathan D (1990). *The Search for Modern China*. New York, London: W. W. Norton.

SULLIVAN, Lawrence R. (2012). *Historical Dictionnary of the Chinese Communist Party*. Lanham, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, Inc.

TSOU, Tang (1991). „The Tiananmen tragedy: the state–society relationship, choices, and mechanisms in historical perspective“. In: Brantly WOMACK (ed.), *Contemporary Chinese Politics in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 265-328.

VOGEL, Ezra F. (2013). *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press.

VOGEL, Ezra (2015). „Xi Jinping Compared to Deng Xiaoping: Two Consequential Leaders of China“. *The ASAN Forum* [online]. Dostupné na: <http://www.theasanforum.org/xi-jinping-compared-to-deng-xiaoping-two-consequential-leaders-of-china/> (navštíveno 5.5. 2016).

WANG, Gunwu a Yongnian ZHENG (eds.). *Reform, Legitimacy and Dilemmas: China's Politics and Society*. Singapore: Singapore University Press, 2000.

WEATHERLEY, Robert (2006). *Politics in China since 1949: Legitimising Authoritarian Rule*. New York: Routledge.

WOMACK, Brantly (ed.) (1991). *Contemporary Chinese Politics in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

WORTHING, Peter M. (2007). *A Military History of modern China: from the Manchu Conquest to Tian'anmen Square*. London: Praeger Security International.

WORTZEL, Larry M. *Dictionary of Contemporary Chinese Military History*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1999.

WU, Guoguang a Helen Lansdowne (ed.) (2008). *Zhao Ziyang and China's Political Future*. London a New York: Routledge.

YANG, Rudai [*Yáng Rǔdài 杨汝岱*] (2010). „ Zhōngguó gǎigé chūqī de Sìchuān tànsuǒ 中国改革初期的四川探索 [Prozkoumání provincie Sichuan za raného období čínských reforem]. *Yanhuang Chunqiu* [online]. Dostupné na:
<http://www.yhcqw.com/html/wsl/2010/79/10791717598BF9C7668AI50JEKDJ39I3E9.html>
(navštíveno 2. 5. 2016).

ZHAO, Suisheng (ed.) (2006). *Debating Political Reform in China*. New York: An East Gate Book.

ZHENG, Yongnian (ed.) (2014). *Contemporary China: A History since 1978*. Oxford: Wiley-Blackwell.